

UNGDOMSSTYRELSEN

Utvärdering

Projekt Lättings partnerskap -för integration av ungdomar på arbetsmarknaden

Lättings kulturförening, Gävle

Calle Carling
ccg@hig.se
026 – 64 82 32

Förord

Det har varit ett spännande och händelserikt 2004 året jag följde Lättings arbetsmarknadsprojekt *Projekt Lättings partnerskap - för integration av ungdomar på arbetsmarknaden*. I mitt dagliga värv arbetar jag som lärare i pedagogik på Högskolan i Gävle, vanligtvis specialpedagogik. Några av "mina" kurser fokuserar på ungdomar och ungdomars problem i vår postmoderna tid. Det var ett av skälen till att jag tackade ja till ett utvärderingsuppdrag från Lättings. Det andra skälet är att jag under många år ägnat mig åt att följa arbetsmarknad och forskning kring arbetslöshet och arbetsmarknadsåtgärder. Det fanns alltså två goda skäl att tacka ja. Så här i efterhand kan jag ange minst tre skäl att tacka nej, att undervisa, ansvara för och ge kurser är svåröverskådligt vilket ger små möjligheter att planera sin tid. Det straffade sig genast och tiden ville inte räcka till när arbetet skulle göras. Det andra skälet är knutet till en kropp som protesterat och behövt tas omhand, det kom olägligt men nu så här i backspegeln känns det bra ändå när jag kan se ärren läka och veta att det bara blir bättre. Det tredje skälet är att jag inte är van att utvärdera efter så strikta ramar och tidsplaner som Ungdomsstyrelsen hade satt upp. Vanligtvis antar jag ett utvärderingsuppdrag för att få tillfälle att beforska en företeelse jag finner intressant i ett pedagogiskt perspektiv. Det har varit svårt i något fall omöjligt att kunna uppfylla alla de krav som varit förknippade med uppdraget.

Trots allt har det varit värdefullt att få chansen att närmare granska ett initiativ avsett att förbättra möjligheterna för ungdomar i tidens gråzon, ett intresse som jag personligen delar med många av de inblandade i projektets kärna. Jag har lärt mig mycket och hoppas kunna bidra med tillskott i kunskapsprocessen för Lättings och nätverk genom denna rapport.

Tiden har runnit förbi inlämningsdatum mer än en gång, det beklagar jag och sänder en tacksam tanke till Ungdomsstyrelsen, särskilt till Verica Stojanovic, som trots allt uppmuntrat mig att göra klar rapporten även när det kändes som mest hopplöst.

Ett tack vill jag också rikta till Lättings som alltid intresserar sig för hur allt står till och hur arbete fortskrider. Ni har positiv inverkan på mig och påverkar mig till kreativitet och eftertanke. Kontakten med er är mycket betydelsefull.

Alla deltagare i projekt och nätverk som ställt sin tid och sina erfarenheter till förfogande är värda mitt djupt kända tack. Utan Er hade det inte blivit någon rapport och jag hade inte lärt mig så mycket.

Till Maria Westvall min tålmodiga livskamrat som uppmuntrar, utmanar och korrekturläser mycket noggrant med rödpenna. Utan dig skulle det inte vara möjligt att få till en rapport alls, så du skall ha ett alldeles särskilt och betydelsefullt tack.

Slutligen mina kattpojkar Måns och Linus, som lånat namnen till två informanter i texten den här gången, ni har varit med länge och Ni ger ro och lisa bara genom att vara.

Gävle i mars 2005

Calle Carling
Högskolan i Gävle
026 – 64 82 32
ccg@hig.se

FÖRORD	2
INTRODUKTION	4
AKTUELLT PROJEKT	4
UTVÄRDERINGENS UTGÅNGSPUNKTER.....	5
<i>Utvärderingens syfte och frågeställning</i>	6
LÄTTINGS HISTORIA.....	7
TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER.....	8
UNGDOMSPROBLEM ELLER UNGDOMARS PROBLEM.....	8
UNGDOM I RISKZON PÅ 2000-TALET.....	9
PEDAGOGISKA UTGÅNGSPUNKTER	10
KUNSKAPSINTRESSEN OCH KUNSKAPENS VÄRDE	12
<i>Kunskapsintressen</i>	12
<i>Kunskapens värde</i>	13
LÄRANDE	13
<i>Ett konstruktivistiskt perspektiv på lärande i våra sociala sammanhang</i>	13
VÄRDET PÅ KUNSKAP- VÄRDET PÅ LIVET	15
<i>Det privata och det offentliga</i>	15
ARBETSMARKNADEN	16
<i>Hur skulle ett alternativ se ut?</i>	16
MEDBORGARSKAPET OCH DEMOKRATI.....	17
RESULTAT	18
ENKÄT.....	18
<i>Vilka är deltagarna?</i>	18
<i>Vilka erfarenheter arbetsliv och försörjning har ungdomarna?</i>	20
<i>Vad tror ungdomarna att projektet leder till?</i>	23
<i>Ungdomarnas erfarenheter av projektet och förväntningar på tiden efter projektet?</i>	24
<i>Vad tycker ungdomarna om projektet?</i>	26
INTERVJUER PERSONAL OCH NÄTVERK.....	27
<i>Projektets målgrupp och problembild</i>	27
<i>Projektets metod och dess sätt att arbeta</i>	29
<i>Hur ser nätverket ut kring de unga i projektet?</i>	30
<i>Hur tror ni ungdomarna uppfattar projektet?</i>	31
INTERVJUER UNGDOM	33
<i>Livs situation</i>	33
<i>Skola arbete och nuvarande situation</i>	34
<i>Framtiden</i>	37
NÄTVERKET	39
REFLEKTIONER OCH DISKUSSIONER KRING MATERIALET.....	43
VILKEN ÄR LÄTTINGS PEDAGOGISKA TEORI?	43
VEM FINNS I LÄTTINGS PROJEKT OCH VARFÖR FINNS DE DÄR?.....	44
VAD BETYDER DET FÖR PROJEKTDELTAGAREN ATT DELTA I PROJEKTET?	45
HAR PROJEKTET EN BÄRKRAFTIG IDÉ OCH GRUND FÖR SIN MÅLGRUPP?.....	46
HITTAR PROJEKTET NYA VÄGAR FÖR UNGDOMAR UTANFÖR?.....	47
SLUTORD.....	48
LITTERATURFÖRTECKNING	49

Introduktion

Föreliggande rapport är en pedagogisk utvärdering av ett arbetsmarknadsprojekt för ungdom mellan 16 – 26 år som genomförts av Kulturföreningen Lättings i Gävle. I de första avsnitten kommer projektet att beskrivas tillsammans med utvärderingens utgångspunkter och syften. Därefter ges en kort historik över kulturföreningen Lättings och en genomgång av utvärderingens teoretiska utgångspunkter. Rapportens hjärta är rapporteringen av de resultat som kommit fram under den empiriska delen av arbetet. De redovisas under kapitlet resultat, som följs av ett avsnitt som reflekterar över resultat och utvärderingens frågeställningar.

Aktuellt projekt

Projekt Lättings partnerskap - för integration av ungdomar på arbetsmarknaden är ett projekt stött med medel från Allmänna arvsfonden genom Ungdomsstyrelsen. Projektet pågick mellan 2004-01-02 – 2004-12-31 och omfattar 20 ungdomar i åldern 16-26 år, som av olika anledningar befinner sig i ett socioekonomiskt utanförskap.

Projektets syfte är att genom metodutveckling bryta ett socioekonomiskt utanförskap hos ungdomar i regionen, både ungdomar med utländsk bakgrund och svenska ungdomar som står utanför arbetsmarknaden och det ordinarie utbildningssystemet. Projektet syftar också att utveckla det lokala samarbetet för att bryta ungdomars utanförskap på arbetsmarknaden. Aktörer från den ideella sektorn (Kulturhus Lätting) bygger vidare på ett lokalt partnerskap med Arbetsförmedlingen, Socialförvaltningen, Gymnasieskolan, KOMVUX, Högskolan, Arbetsmarknadsenheten, Invandrarcentrum och representanter från det lokala näringslivet.¹

Projektet har således det primära målet att vara metodutvecklande, i mötet med ungdomarna och i hur resurser kan användas och skapas i nätverket.

Delvis anger Lättings att det handlar om en ny målgrupp, de som står helt utanför olika åtgärder, det vill säga som inte finns på gymnasieskolan, arbetsförmedling eller socialtjänst. En grupp som inte nås av samhället.

Här har projektet sin viktigaste målsättning, att identifiera, finna metoder och förmå dessa ungdomar att träda in i samhället. Det är tänkt att ske genom nätverksträffar för de normalt passiva uppdragsgivarna till Lättings, socialtjänst, arbetsförmedling och gymnasieskola. Dessa aktörer samarbetar huvudsakligen som beställare med Lättings som utförare för olika insatser, utbildning, arbetsmarknadsåtgärd, rehabilitering och så vidare. Nytankandet och projektets huvudmålsättning antas uppfylla genom att dessa aktörer mer aktivt deltar i arbetet med att utforma metoder och möjligheter för att nå gruppen helt utanför. Genom metodutveckling för gruppen helt utanför förväntas även den traditionella målgruppen, ungdomar i gymnasieskolan, arbetsförmedling och socialtjänst, dra nytta av projektets nätverksbyggande och kunskapsutveckling i det pågående projektet för dess deltagare.

Utgångspunkterna för det operativa arbetet med ungdomarna och för nätverket formuleras från Lättings tidigare erfarenheter till en strategi för projektet;

Vad vi har mött är ungdomar som behöver betydligt mer stöd och framför allt andra aktiviteter än vad som oftast erbjuds, för att ha ens en liten chans att ta steget till framtida utbildningar/arbeten. Dessa ungdomar har tappat

¹ ibid s 1

tron på att de behövs i samhället och de måste få den tron tillbaka innan några framsteg kommer att göras//...

...//Genom att ungdomarna får känna att de behövs, förbättras också attityden till samhället och på sikt också förbättrar det, genom ungdomarnas ökade delaktighet.²

Målsättningen är att ungdomar som deltar i projektet härigenom skall ha tagit sitt första steg till en plats i samhället.

En bärande tanke, i Lättings filosofi, är att utvecklande verksamhet för den enskilda individen tar sin utgångspunkt i att vara behövd av någon. För dessa ungdomar antas det vara lättare att uppfatta sig behövd i verksamhet riktad till barn, och där man kommer i direkt kontakt med barn exempelvis *Kulturburen*, *Teatergruppen* och *Redaktionen* som bland annat ger ut en särskild barntidning.

I Lättings huvudidé ligger att inte välja eller bestämma vad som är bäst för någon som väljer att delta i Lättings verksamhet, vare sig man är ung eller gammal, eller att skälet för deltagande är det ena eller andra. För just den här gruppen gör man dock ett undantag, det finns saker som inte går att välja för dessa ungdomar, till exempel kaféet eller köket. För just detta projekts ungdomar skall den verksamhet de väljer vara riktad till barn. Skälet till detta metodiska val kan vi finna i nyckelordet att vara behövd. Vi kan se att den ena delen av det operativa arbetet omfattar en grupp ungdomar, en grupp som Lättings vanligtvis jobbar med. Arbetssätt, arbetsuppgifter och filosofiska grundantaganden vad gäller utveckling skiljer sig inte från det arbete Lättings normalt gör för samma målgrupp. En skillnad finns dock alla Lättings verksamheter är inte öppna för dessa grupper.

Den andra delen av det operativa arbetet handlar om att aktivera andra aktörer runt målgruppen för att identifiera, finna metoder och förmå ungdomar som står helt utanför samhället att träda in i samhället. Det vill säga de ungdomar vi inte finner i projektet. Detta skall också betraktas som en huvudmålsättningen.

Utvärderingens utgångspunkter

Föreliggande utvärdering skall tjäna syftet att försöka hitta svar på frågorna om projektet lyckats enligt sin målsättning. Den skall också tjäna till att ge underlag för ett större forskningsprojekt knutet till Ungdomsstyrelsens projekt finansierat med medel från Allmänna arvsfonden. Lättings projekt har tilldelats medel för att genomföra det ovan beskrivna projektet.

Viktigt för Lättings är att se om metoder utvecklats, om möjligheten att nå gruppen helt utanför kan iscensättas. Lika viktigt är för Lättings är att se om ungdomarna tagit ett kliv närmare att träda in i samhället.

Från Ungdomsstyrelsen vill man veta vilka ungdomar som deltagit, deras socioekonomiska position, bakgrund och om de uppfattar deltagandet som positivt. Lika intressant är att utröna projektens bärande idéer för att få ungdomar att ta plats i samhället, och hur väl projektet genomfört dessa idéer. Vidare vill man veta hur andra aktörer, i projektets nätverk, ser på projektet. Ungdomsstyrelsen är också intresserad av om projektet lär sig över tid, då huvudprojektet är treårigt.

För att besvara dessa frågor krävs en utvärderingsdesign som omfattar både kvantitativ och kvalitativ data som analyseras kvalitativt, dels på projektnivå, och för Ungdomsstyrelsen på metanivå. Vidare krävs årliga uppföljningar av det treåriga projektet.

² Ibid s 1 och 5

De delar Ungdomsstyrelsen vill ha kvantitativa svar på definieras i en enkät riktad till ungdomarna, i detta projekt genomförd 2004-04-22 där tretton ungdomar gjorde enkäten. De kvalitativa data definieras genom de intervjuguider som utarbetats till projektledare, personal, nätverk och deltagare. Intervjuerna, fem stycken, genomfördes under försommaren och hösten 2004.

För metodutvecklingen, som är ett av Lättings huvudintresse är nätverkets möten och dess resultat mest intressant. För att kunna följa dessa diskussioner har utvärderaren deltagit i nästan alla träffar och vid dessa oftast fungerat som sekreterare. Utvärderaren har även setts som en aktiv deltagare i arbetet för att identifiera, finna metoder och förmå ungdomar som står helt utanför samhället att träda in i samhället igen. Här har alltså ansatsen haft beröring med aktionsforskning. Det huvudsakliga utvärderingsmaterialet här är minnesanteckningar från träffarna, under året.

För att få referenser att analysera mot behövs stöd i forskning om ungdom, arbetsmarknad och kunskap och lärande vilket kräver inläsning och skriftlig presentation i denna utvärdering.

Utvärderingen avgränsar sig till att granska insamlat material utifrån denna utvärderings syfte och målsättning från ett pedagogiskt perspektiv. Ekonomiskt och administrativt utfall av projektet faller utanför denna målsättning och genomförs av projektet självt.

Utvärderingens syfte och frågeställning

Utvärderingens syfte är att värdera hur de pedagogiska processer Lättings avser att sätta igång haft möjlighet att utvecklas i den riktning man avsett under projektet.

Frågeställningar som blir centrala blir då:

- Vem finns i projektet och varför?
- Vad betyder det för projektdeltagaren att delta i projektet?
- Har projektet en bärkraftig idé och grund för sin målgrupp?
- Hittar projektet nya vägar för ungdomar utanför?

Lättings historia

Kulturföreningen Lättings³ verkar dels som kulturproducent, dels som arbetsmarknadsåtgärd i Gävle Kommun. Föreningen står självständigt som partner i olika samverkanssammanhang med andra aktörer i kultur- och arbetsmarknadsfältet. Vad gäller arbetsmarknadsåtgärder har föreningen, i samverkan med Arbetsmarknadsenheten i Gävle Kommun och Arbetsförmedlingen i Gävle, verkat som aktör sedan 1991. I dag sysselsätts cirka 250 personer årligen i olika arbetsmarknadsprojekt. Under senare år har verksamheten med sysselsättningsåtgärder fått en internationell dimension genom projekt stödda bland annat av Europeiska Socialfonden.

Föreningen startades för att ge utrymme och plats för det lokala kulturlivet, något som fortfarande är en viktig del och det första benet som föreningen vilar på.

I början skedde allt arbete på obetald ideell tid av föreningens medlemmar. Verksamheten växte snabbt för att under en period, när de första eldsjälarna lämnade föreningen, ligga i dvala.

Starten som arbetsmarknadsåtgärd 1991, var ett projekt för arbetslösa ungdomar (16 st) som visade sig vara lyckosamt då de flesta ungdomarna gick vidare till arbete eller studier. Resultatet gjorde att åtgärder för ungdomar permanentades och utökades till att gälla alla arbetslösa mellan 16-65 efter önskemål från arbetsförmedlingen. Detta är Lättings andra ben att stödja sig på.

Lättings växte under 1993 till 130 deltagare i arbetsmarknadsprojektet och transformerades samtidigt till ett kulturaktivitetshus med målgruppen barn med förebild i Kulturhuset i Stockholm. På Lättings skulle barn få möjlighet att prova olika aktiviteter med syftet att väcka intresse för kultur och teknik. Lättings räknar att ca 10 000 barn besökte någon av de barnaktiviteter som erbjöds, dessutom tog man emot ett par hundra studiebesök. En viktig ledstjärna som följt Lättings genom åren är att projektet och föreningen skulle fylla en funktion för allmänheten, så Lättings koncentrerar sig på att producera kulturverksamhet riktad till barn.⁴

Genom två *Youth Start*-projekt har metoden *Productive Learning*, utvecklats hos Lättings. Genom verkliga arbetsuppgifter utvecklas individen och söker sig nya vägar bort från arbetslöshet. Genom att erbjuda Lättings totala utbud av kurser och studiecirklar tillgodoses behovet av utbildning för dessa arbetsuppgifter. Valfrihet och eget ansvar är viktiga inslag i metoden, ingen skall "åtgärdas" eller "reoveras".

Det faktiska resultatet från *Youth Start* och av metodiken som använts visar positiva effekter på motivationen för studier, 70 % av de ungdomar man följt upp 12 månader efter projekttiden har fortsatt sin utbildning. Ytterligare 18 % har arbete.⁵

Sedan december 2002 verkar föreningen i det före detta fängelset på Hamiltongatan 1 i Gävle, vilket har reoverats för föreningens ändamål under överinseende av Riksantikvarieämbetet. En unik kulturmiljö har bevarats genom reoveringen och gjorts tillgänglig för allmänheten genom att Lättings flyttat in.

Idag sysselsätter Kulturhuset Lätting cirka 100 personer på heltid i det nyreoverade före detta fängelset i Gävle. De avdelningar som finns idag; *Kulturburen*, med kulturverksamhet för barn, *Teater Lätting*, *Redaktionerna*, som producerar film, tidningar och genomför internationella projekt, *Kansliet* och *Kaféet*.⁶

³ Från: Projektbeskrivning av projekt "Gamla fängelset – en kulturmiljö med traditioner. Ett mål 3-projekt inom Kulturföreningen Lättings"

⁴ <http://www.latting.se/historik.htm>

⁵ Carling, C-E, 2000,

⁶ Från: Projektbeskrivning allmänna arvsfonden

Teoretiska utgångspunkter

Ungdomsproblem eller ungdomars problem

Enligt Philippe Ariés⁷, är *ungdom* ett begrepp som etableras först under 1600-talet. För vissa forskare är begreppet *ungdom* betydligt äldre medan andra forskare ser *ungdom* som begrepp jämnårigt med ångmaskinen.⁸ Överens är dock forskare att innehållet i begreppet *ungdom* har skiftat i historien, mellan samhällsklasser och påverkats av kontextuella förhållanden som kulturell-, social-, ekonomisk tillhörighet och familjerättsliga förhållanden.

Definitionsmässigt, trots svårigheten att bestämma gränserna mellan barndom och vuxenhet under olika historiska epoker, kan ungdom ses som en avgränsad levnadsfas åldersmässigt mellan barndom och vuxenhet. Levnadsfasen är gemensam för många kulturer och innebär att den unge skall ta steget från barn till vuxen och under levnadsfasen utveckla förmågor som att kunna arbeta, sörja för sig själv och andra människor.

Den kan också ses som en psykologiskt avgränsad grupp, en period där den unge formar sin identitet. Den inre psykologiska utvecklingen betecknas, i den psykoanalytiska teoribildningen, som adolescensperioden där målet för en sund utvecklingen är en självständig *jag-identitet*

I dag betraktas ungdom ofta i forskning som en kulturellt avgränsad grupp⁹, och vi betraktar olika ungdomskulturer med dess olika uttryck och krav på visst uppförande. Genom olika kulturella stilar distanserar sig från ungdomar från såväl vuxensamhället och andra ungdomsgrupper. Genom ungdomskulturen skapas *en kollektiv identitet*.

Generation används inom sociologin för de individer i ett samhälle som binds samman av såväl ålder, upplevelser, behov, åsikter och som avgränsar dem från andra generationer. Ungdom skulle då utgöra en generation. I ungdomsforskning kritiseras generationstanken i det att de gemensamma dragen hos en generation inte är överordnat klassmässiga- och sociala avgränsningar.¹⁰

Ungdomsproblem uppvisar också olika definitionsmöjligheter genom vilket fokus som anläggs på företeelsen. Vi kan se ungdomsproblem som en problematik förknippad med normlöshet, som betraktar ungdomars oönskade tendenser i sitt sätt att vara. Problematiska ungdomar är oartiga, morallösa, förflackas kulturellt och så vidare. Detta upplevs mer som en tendens i tiden än någon enskild företeelse och upplevs som problem av den äldre generationen.

Ett annat sätt att definiera problemet är genom de destruktiva inslagen i ungdomars beteende, våld, missbruk, kriminalitet osv. Detta rör en liten avgränsad ungdomsgrupp som ofta har en myndighetskontakt.

Slutligen kan vi rikta fokus på bristen av viktiga resurser för ungdomar som ett problem. Det kan både gälla materiella resurser, som pengar, bostäder och arbete, men också resurser som avser inflytande, delaktighet och makt.

Alla typifieringar som ovan är problematiska eftersom olika definitioner och typer kan utgöra olika sidor på samma mynt, exempelvis att den åldersmässiga avgränsningen inte räcker för att beskriva ungdom som fenomen, vi behöver även de andra för att se och förstå vidden av det begrepp vi använder. Det samma gäller att ett destruktivt beteende har sitt ursprung i bristen av resurser. Men det ger ändå en, om än otydligt, karta över problemområdet.¹¹

⁷ Refererad i Ohlsson, L.B och Swärd, H, 1994

⁸ ibid

⁹ se bla Bjurström, E. 1997. och Lallander, P. & Johansson, T. 1999

¹⁰ se bla SOU 2003:92 "Unga utanför" och Bunar, N & Trondman, M, 2002

¹¹ Avsnittet efter Ohlsson, L.B och Swärd, H. 1994. s 9-21 om inte annat anges.

För denna utvärdering är det intressant att observera hur levnadsfas och identitet ter sig för den undersökta gruppen ungdomar. Vidare är det av intresse att granska om det är enskilda individers problem med utanförskap eller strukturer som ställer grupper av ungdomar utanför och hur det kommer till uttryck för de resurser dessa ungdomar kan mobilisera.

Ungdom i riskzon på 2000-talet

I det stora forskningsprojektet *Ungdom i gråzon*¹² ställs frågan; Vilka ungdomar är i tidens gråzon?

De som undersökning definierar som ungdom i tidens gråzon är ungdomar företrädesvis från arbetarklass, av olika kön, födda i Sverige eller utomlands, från olika sociala och geografiska miljöer, som till följd av förändrade möjlighetsstrukturer och försämrade livsvillkor fått svårigheter att mobilisera de resurser och strategier som skulle göra det möjligt för dem att förändra villkoren och möjligheterna.

Detta beskrivs som det tragiska gapet mellan ”personligt upplevd viljestrukturer” och ”faktiska möjlighetsstrukturer” och att gapet innebär begränsande möjligheter för ungdomar att göra produktiva val. För individen uppträder svårigheterna genom den starka individualiseringen, att ungdomarna gör sig själva ansvarig för sin situation. Detta är starkt bundet till isolering genom avsaknad av informella nätverk utan stöd från vare sig familj eller vänskrets för att mobilisera möjligheter till integration. Det sker genom förmedling, bemötandet från myndigheter och institutioner på ett sätt som gör att möjligheten till produktiva val för dessa ungdomar minskar.

Genom kulturalisering finner vi ytterligare begränsande faktorer där ungdom i tidens gråzon skapar bilder och socialt distanserade föreställningar av sig själv och andra. Och som sista dimension finns stigmatiseringen på grund av främst externa representationer i form av socioekonomisk art.¹³

En annan stor undersökning på initiativ från Svenska Kommunförbundet *Barn och Unga i riskzon*¹⁴, visar på flera svårigheter att definiera vilka barn och unga det egentligen handlar om vilket också leder till en handfallenhet att agera när barn och unga far illa och/eller befinner sig i riskzon att fara illa. Här finns en klar risk för underlåtenhet att agera för barn och unga i dessa situationer, dessa individer hamnar lätt mellan stolarna eller en Svarte Petter-effekt när ingen yrkesverksam tar ansvar för ett barn eller ungdom som är i behov av hjälp. Att befinna sig i riskzon är det samma som en möjlig negativ utveckling eller negativt resultat av ett visst skeende för barn och unga är tämligen oproblematiskt att lista ut. Men det är alltså inget vi vet skall hända, utan något vi inte vill skall hända.

Undersökningen redovisar också en förskjutning i forskning kring olika faktorer som har avgörande betydelse för ett barns- eller en ungdoms utveckling. Från ett riskperspektiv till ett friskperspektiv i aktuell forskning kring barn och unga som far illa. Det är viktigt att forskningen inte enbart har fokus på riskfaktorer, lika viktigt ur det enskilda barnets eller ungdomens perspektiv är motståndskraft och skyddsfaktorer och vilken förmåga den enskilde har att bemästra svåra livssituationer.

Forskningen kan visa på vilka faktorer som bidrar till att riskzonen etableras och det är tämligen okomplicerat att härleda dessa och de figurerar på tre olika nivåer, makronivå (samhällsstrukturen), lokalnivå (närsamhället) och en individuell nivå (individen, familjen och kamraterna). Om riskerna är kända är det betydligt svårare med vilka åtgärder som är

¹² Bunar, N & Trondman, M

¹³ ibid

¹⁴ Lundgren, M & Persson, B, 2004

adekvata för att om inte eliminera så i varje fall begränsa riskfaktorerna. Att förebyggande insatser är kostsamma är känt likaså att tidiga insatser är lönsamma.¹⁵

I rapporten från utredningen om *Unga utanför*¹⁶, definieras unga utanför till unga mellan 16-24 år som har betydande problem att etablera sig i samhället, det vill säga som står utanför arbetsmarknad och/eller utbildning. Den starkaste signifikanta orsaken till att utanförskap utredningen fann i materialet, för de unga som varit utanför i två år, visade sig vara utbildningsbakgrund, en kort utbildningstid samverkade starkt med variabeln ålder. Hög ålder och kort skolbakgrund hade klart samband med utanförskap. Likaså samvarierade utbildning med föräldrars ekonomi samt om föräldrarna hade ursprung i Sverige eller inte.

För den vidare värderingen av Lättings projekt ställer vi oss frågan om det är dessa ungdomar, som beskrivs i projekten *Ungdom i gråzon* och *Unga utanför*, som vi kan träffa Lättings projekt? Och om projektet ökar möjligheten till mobilisering och produktiva val. Kan nätverket motverka handfallenhet att agera när barn och unga far illa?

Pedagogiska utgångspunkter

Pedagogik som vetenskaplig disciplin granskar påverkansprocesser i dess livssammanhang, det vill säga i vårt dagliga liv. Hur vi definierar och identifierar påverkans- och lärandeprocesser är beroende på hur vi filosofiskt ser på processens ursprung och dess mål. Detsamma gäller uppfattningar om hur påverkansprocessen kan göras effektiva.

Ett gemensamt oberoende drag i alla uppfattningar kring påverkansprocessen är att man strävar mot ett medvetet eller omedvetet mål för processen med utgångspunkt i en *pedagogisk teori*. Målet kan vara transparent eller dimmigt både ur ”lärarens” eller den lärandes perspektiv. Ett pedagogiskt intresse är att göra olika lärandeprocessers pedagogiska teori synlig, det är ett verktyg för både pedagog och lärande att göra medvetna val kring lärandet.

Området är intressant då en *pedagogisk teori*¹⁷ har sin grund och utgångspunkt i en medveten eller omedveten *pedagogisk grundsyn*, vilken i sin tur baserar sig på ett antal filosofiska grundantaganden, en *pedagogisk filosofi*. För en pedagogisk praktik är det särskilt fem aspekter som särskilt framträder, frågor som rör *kunskapens natur, etik, människan, samhället och den pedagogiska situationen/praktiken*¹⁸.

En viktig praktik för påverkansprocesser och pedagoger är skolan, men den är dock inte den enda. För detta arbete är de processer som sker på Lättings i fokus. Åtgärder och interventioner är alltid påverkansprocesser och blir därmed möjliga att analysera med pedagogiska redskap. Ett redskap för att blottlägga olika *läroplanskoder* är läroplansanalys. En läroplan är ett ideologiskt dokument, och således möjligt att granska som text och idé för att jämföra med praktik. Granskar vi en praktik som i detta fall en arbetsmarknadsåtgärd, finns texter och idéer i textform fast i andra sammanhang, de finns mer i vår allmänna debatt och politiska retorik.

Thomas Englund¹⁹ och Gunnar Berg²⁰, presenterar en referensram, för tolkning av läroplaner, med olika filosofiska utgångspunkter kring skola och undervisningens mål.

¹⁵ ibid

¹⁶ SOU 2003:92, 2003, *Unga utanför*, Fritzes offentliga publikationer, Stockholm

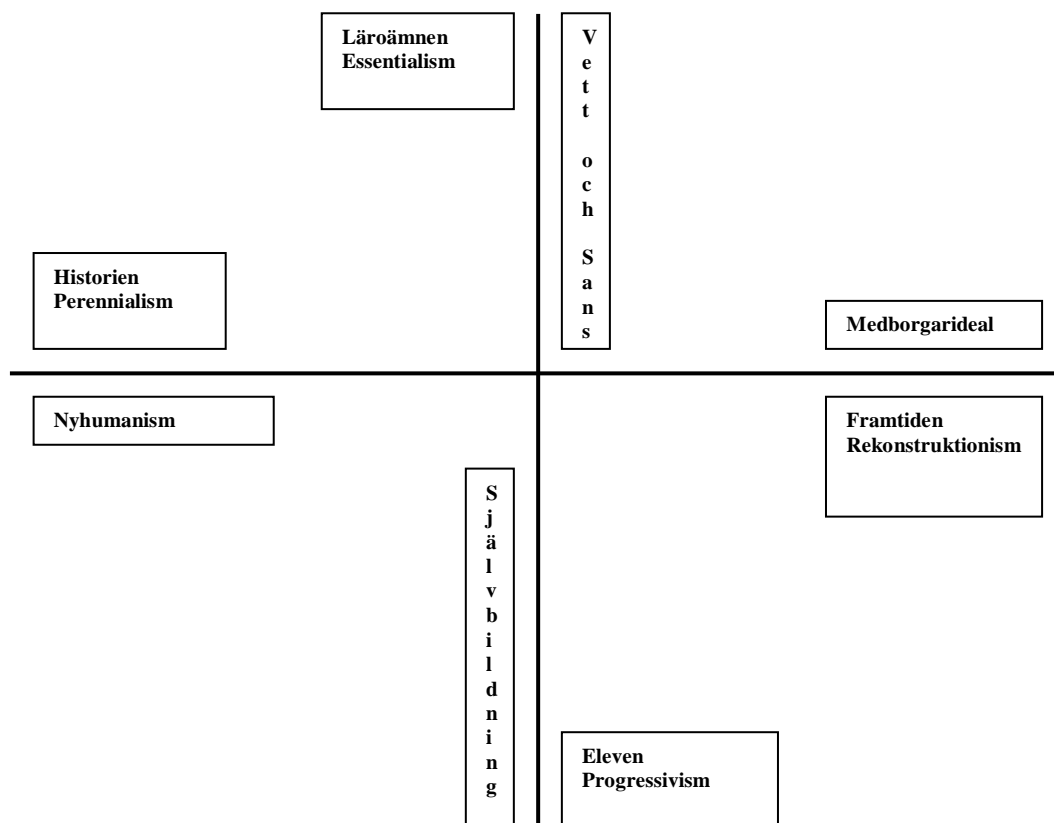
¹⁷ Stensmo, 1994, och Maltén, 1981

¹⁸ Stensmo 1994

¹⁹ Refererad i Stensmo, C 1994 och Berg, G, 1999

²⁰ Berg, G. 1999

Figur 1 Läroplanskoders olika anknytningspunkter

Figuren är fritt gjord efter förlaga i Stensmo, C. 1994, s 203 och efter Berg, G. 1999, s 53 ff

Tanken med modellen är inte att hitta ”rena” läroplanskoder. Meningen är att modellen kan tjäna som redskap för att granska var en läroplan har sin starkaste position i fyrfältet. Var finns tyngdpunkten och kärnan i en läroplanskod. Exempel på andra sammanhang där vi skulle kunna utläsa en läroplanskod skulle kunna vara;

- Essensialism – exempelvis Svenska akademien som svarar för vård av vårt svenska språk och hela sammanhanget tyngdpunkten i ursprung och mål för de påverkansprocesser som sker internt och extern. Det sker genom stor kunskap om det svenska språket. Stora kunskaper i språket ger också stort inflytande över språket.
- Perennialism – här skulle vi som ett exempel kunna ta ett ordenssällskap, värden av sällskapets arv och dess traditioner är ofta huvudsyftet med verksamheten. Protokoll och etikett är viktiga värden som skall tillägnas en ordensmedlem. Ju mer och bättre medlemmen tillägnar sig dessa värden dess högre rang och inflytande i orden.
- Progressivism – ett folkbildningsförbund skulle i sina bästa stunder kunna sätta sin studiecirkel som ett exempel på denna läroplanskod. Genom deltagande och aktivitet tillsammans med andra skapar individen sin nya kunskap, från egna erfarenheter och förutsättning. En viktig förutsättning är jämlikhet. Processens mål är att förstå sitt sammanhang bättre, ett frigörande perspektiv.
- Rekonstruktionism – politiska partier, oavsett partifärg, har ett starkt drag av läroplanskoden. Det politiska partiet har framtiden i sikte granskar kritiskt förslag och deltar aktivt för att initiera förändringar och förhoppningsvis förbättringar. Det sker genom aktivt deltagande. Deltagandet ger inflytande och förutsätts ske jämlikt.

Tanken med exemplen är inte att ge en heltäckande bild, mer att ge en tankefigur för att en läroplanskod är ett paket där synen på kunskap definierar hur vi tänker oss att lärande går till.

Vidare är dessa tätt sammankopplade med synen på människa, samhället. Tillsammans ger dessa oss etiska utgångspunkter för hur vi handlar i olika påverkanssituationer. Som nämndes tidigare kan det ske medvetet eller omedvetet. Ibland talar vi om en dold läroplan²¹, när en läroplanskod finns som idé och retorik när en annan läroplanskod fungerar i praktiken.

Frågor som rör kunskapens natur är kunskapsfilosofins fundament och naturligtvis viktiga i en pedagogisk analys. Filosofins svar på vad som är sann kunskap kan delas in i rationalistisk-, empiristisk- och konstruktivistisk- kunskap.²² I den rationalistiska riktningen tänker vi oss vår verklighet, den finns inom oss. Empirikern iakttar sin verklighet, verkligheten finns utanför oss. Den tredje uppfattningen är att den sanna verkligheten skapas i samspel mellan oss och vårt sammanhang i ett konstruktivistiskt kunskapsperspektiv.

Kunskapssynen i perennialism och essensialism har en ton av en absolut sann, och kanske evig, kunskap. Detta är drag som vi kan finna i den logiskt-positiva empirismen. I våra kunskapsriktningar finner vi rationalism och empirism.

För rekonstruktionism och progressivism finner vi också en logisk-empirisk grund, men kunskapen är sann när den legitimeras av oss och omgivningen och i därmed är sann kunskap föränderlig, kunskapsriktningen är konstruktivistisk.

Både människa och samhälle blir synliga i vår bild, människan har sin roll, som *samhällsbevarare, samhällserövrare, samhällsbyggare* eller *skapare av det nya samhället*. Lärandeprocessen kan också skönjas som att antingen *konsumera-, reproducera-, konstruera-* eller *rekonstruera* kunskap.

För denna utvärdering är riktningen progressivism intressantast eftersom det är i den riktningen Lättings formulerar sin läroplanskod/pedagogiska teori i sin projektansökan.

Kunskapsintressen och kunskapens värde

Kunskapsintressen

När vi talar om vad som är "sanning för oss", och "kunskap för oss" så är det är en viktig aspekt på vad som är kunskap och vad som är dess värde. Utsagorna är också ett sökande efter vad som är ramverket för en giltig eller sann utsaga analogt med vad som beskrivits ovan för konstruktivistisk kunskapssyn.²³ Svaret på dessa frågor beror på vårt intresse av produkten kunskap. Vi kan urskilja ett *tekniskt* kunskapsintresse, för att kunna kontrollera, förutsäga och behärska vår omgivning. Det *praktiska* kunskapsintresset för att i interaktion med människor och omgivning förstå vårt sammanhang. Och slutligen ett *emancipatoriskt* kunskapsintresse för att frigöra oss från förtryckande strukturer och tvingande förhållanden i våra sociala sammanhang. Det innebär att fakta inte är en empirisk fråga, det är en fråga som måste lösas genom reflektion över de betingelser fakta existerar som fakta för oss. På vilket sätt är de meningsfulla för vår orientering. Vårt sökande måste inriktas efter nödvändiga ramar av meningsfullhet för vår bedömning av en subjektivt sann eller giltig utsaga. Giltighet och sanning bedöms genom att förhålla sig till tidigare kunskaper och livsbetingelser. Människan driven av kunskapsintressen är alltid en handlande varelse. Vi gör saker, vi kan inte kliva ur vår roll. Att "inte göra något" är även det en form av handling, om än passiv.²⁴

Kunskap får därmed ett meningsskapande²⁵ livsvärde till skillnad från den gängse ensidiga praktiskt-materialistiska synen på kunskap. Synen på kunskap faller därmed sönder i två

²¹ Broady, D. 1981.

²² Carlgren, I. 1992 Skola för bildning,

²³ Molander, B. 1993

²⁴ Habermas, J refererad i Molander, B. 1988, 1993 och Månson (red), 1988

²⁵ jmf bl a Frankel, V. 1986. Noll, P. 1984.

existentiella behov, ett behov av att glädjas av att faktisk kunna och vilja lära, ett behov av att behöva lära för att kunna byta till sig det som behövs för överlevnaden. Kunskap och kunnande utvecklas medvetet eller omedvetet. Vad gäller den medvetna delen styrs vår kunskapsinhämtande av dels kunskapsintressen och dels av en värdering av vad som är kunskap. Det är därigenom grunden för vår uppfattning om vårt eget sammanhang.

Kunskapens värde

I vår kultur har nog alltid kunskapens bytesvärde betonats. Kanske är det därför kunskap fått en prägel av tillfälligt och avgränsat objekt i stället för en ständigt pågående aktivitet. Resultatet av ett sådant betraktelsesätt gör att vi betonar kunskapens bytesvärde till förfång för kunskapens egenvärde och dess meningsskapande aspekt. Vi gör det dessutom regelmässigt genom att sätta prislappar på olika kunnande. En orsak till att olika former av kunnande värderas som olika viktigt och värdefullt.

Kunskap uppstår enbart därför att det behövs. Kunskap är redskap och/eller sammanhangsskapande dessutom centralt i vårt liv.²⁶ Kunskap har ett egenvärde som verktyg för orientering, sammanhangsskapande och som utgångspunkt för nytt lärande i vår omvärld. Kunskapens egenvärde kan vara svår att upptäcka i vår rationella och praktiska kultur.

För våra ungdomar i projektet gäller naturligtvis dessa saker som centrala även i deras tolkning och sammanhangsskapande av sin egen situation. För utvärderingen är det intressant att söka svar på frågan hur projektet stödjer aktiviteten och våra ungdomars genuina kunskapsintressen samt möter ungdomars egna "sanningar".

Lärande

Människan är både biologiska och socialt-kulturella varelser, vilket gör lärande till ett mycket komplext fenomen. Människans omgivning och interaktionen med omgivningen spelar en helt avgörande roll i lärandeprocessen.²⁷

Ett konstruktivistiskt perspektiv på lärande i våra sociala sammanhang

Genom att själv vidga den egna kunskaphorizonten i samspel med omgivningen förändras också förutsättningarna och möjligheterna för fortsatt lärande. En process som skulle kunna definieras som utveckling. Därav följer att enbart överförd kunskap inte behöver innebära att förutsättningarna och möjligheter förändras i denna process. Det finns risk att det saknas fästpunkter hos den lärande. Vilket i sin tur innebär att grund för fortsatt lärande saknas.²⁸ Lärande sker i ett meningsfullt sammanhang som ger möjlighet att processa från något yttre till något inre genom att handling och reflektion. Samtidigt får en aktivitet mening genom de begrepp man förstår den med under det att begreppens mening utvecklas då de används i interaktion med omgivningen.²⁹

Processen innebär lärande och förståelse för den omvärld man befinner sig i. Den lärande är aktiv i så måtto att denne faktiskt interagerar med sin omgivning. Lärandet sker därför både formellt och informellt.

Den personliga upptäckten

För att inlärandet av ny kunskap skall transformeras till erfarenheter krävs en personlig upptäckt, en *aha-upplevelse*. Den personliga upptäckten blir möjlig därför att den lärande ser

²⁶ Carling, C-E. 1996

²⁷ Carling, C-E. 1995 Säljö, R 1992

²⁸ Carling, C-E, Hoff-Lindahl, I, 1996

²⁹ Efter Carlgren, I. 1992

möjligheter som tidigare ej hade giltighet, genom konfrontation med kontext. Kunskapen är ny för den enskilda individen i så motto att den kommer utifrån och prövas mot den egna erfarenhetshorisonten. Lärandet är den process där den nya kunskapen fogas till den egna erfarenheten och ger oss en ny bild av omgivningen.

Lärandet ur den lärandes perspektiv är att betrakta som en konstruktion. En nykonstruktion av vetande med utgångspunkt i det redan kända som tillförs ny information. En process som liknar processen att forska. Lärande innebär att omvärlden är något man tar i besittning och gör till sitt eget.³⁰ Att lära liknar mest att konstruera modeller eller prototyper, praktiskt eller teoretiskt. Det mest betydelsefulla lärandet är det som sker i övergången mellan förutfattade meningar om fenomen och en ökad förståelse av samma fenomen.³¹ Med andra ord, det mest betydelsefulla lärandet är det som sker när vi skrider över gränsen för det vi hittills har kunnat förstå. Vilket innebär att gamla föreställningar får vika för en ny och mer komplex bild.

Olika kulturer ställer specifika krav när det gäller kunskap och färdigheter på grund av de skilda förutsättningar som gäller. Eftersom kunskap alltid är knutet till omgivningen är den utsatt för förändring, så också lärandet. Lärandet blir en livslång process där ny kunskap hela tiden måste internaliseras till den gamla kunskaps- och erfarenhetsbanken. Det som blir intressant att hämta in som nytt material, är sådant som upplevs som meningsfullt och betydelsefullt för individen.³²

En tänkbar definition av lärande är; *Lärande hos en individ är en samspelsprocess där en varaktig förändring uppstår*³³

Negativt lärande

Ofta förutsätter vi att lärande alltid leder till att vi vidgar vår kunskapshorisont. Därför är det viktigt att vara medveten om den lärandeprocess som fastställer vår kunskap eller brist på kunskap. Det vill säga ett lärande som bekräftar redan etablerade uppfattningar och/eller förutfattade meningar. Att cementera myter och fördomar är en viktig faktor i reproduktionen av till exempel subkulturer som drogmissbruk och kriminalitet.³⁴ Ett lärande som vi betraktar som negativt.

Detta lärande går att identifiera i flera mänskliga situationer, vi är alla bärare av både myter och fördomar. Detta är produkten av en lärandeprocess som inte har vidgat våra kunskapsgränser. Processen har istället cementerat vår uppfattning. Det blir därför viktigt att peka på den utbredda missuppfattningen att allt lärande har positiva förtecken. En sådan uppfattning bortser från det faktum att mycket lärande faktiskt har negativa konsekvenser för individen, i form av passivering, underordning och dequalificering. Missuppfattningen grundar sig på att man definierat lärande som en avsiktlig och medveten process.

I människans samspel med sin omgivning, sker lärande även när vi inte är medvetna om det eller har för avsikt att lära oss något. Det gäller naturligtvis både positivt och negativt lärande. Det är därför viktigt att betona; Det negativa lärandet är oftast oavsiktligt och mer eller mindre omedvetet till sin karaktär.³⁵ Som exempel på negativt lärande kan nämnas begreppet *inlärld hjälplöshet*.³⁶ Ett begrepp för företeelsen passivitet, oförmåga att ta itu och lösa problem, kopplat till en dålig självkänsla.³⁷

³⁰ Leymann, H och Löfberg, A. 1990

³¹ Marton, F och Säljö, R. 1986.

³² Giorgi, A. 1989

³³ Definition efter Ellström, P-E. 1992

³⁴ Carling, C-E. 1995

³⁵ Ellström, P-E. 1992

³⁶ Begreppet härstammar från Seeligman, M E P, 1975 här ref i Bengtsson, H 1997.

³⁷ ibid

Tanken till utvärderingen av projektet är; Går det att se spår av medvetna samspelsprocesser som kan tänkas leda till varaktiga förändringar hos ungdomarna? Finns det risk för negativa lärandeprocesser i projektet?

Värdet på kunskap- värdet på livet

Det privata och det offentliga

Livets värde problematiseras av filosoferna Hannah Arendt³⁸ och Jürgen Habermas³⁹.

I tankegången kring livets värde tjänar begreppen *den privata sfären* och *den offentliga sfären* i vår livsvärld en central utgångspunkt för vilka livsvärden som existerar i vilken av sfärerna. Nedan utvecklas ett resonemang som bygger på dessa tankar.

Det privata är den sfär där vi själva har kontroll, där vår existens som människa bekräftas av andra människor, i ett mänskligt sammanhang. Vårt värde är att vi är människor tillsammans med andra människor. Det offentliga är den stora yttvärlden där vårt värde konstitueras av vad vi gör och vad vi är. Som yrkesmän, experter, konsumenter... Vi har reducerats från subjekt till objekt. Analysen och slutsatsen hos de båda är att det offentliga sväller på bekostnad av det privata. Samma tanke fanns i forskningsprojektet *Ungdom i gråzon*,⁴⁰ att ungdomar i dag får ta personligt ansvar, ett ansvar som hör hemma i den privata sfären, för offentlighetens strukturer.

Om vi fortsätter tankegången så konstitueras vårt värde som människa mer och mer på grund av vårt värde i den offentliga sfären. I detta sammanhang kan vi dra en parallell med kunskapens bytesvärde. Vi upplever högre livsvärde om vi har ett högt bytesvärde i den offentliga sfären. Samtidigt kan vi se likheter med marknadens måttstock för värdering av kunskap. Det kan leda till en feltolkning av livets värde och människans väsen.

Vårt behov är att bli accepterade i första hand för vårt egenvärde som människor inte som objekt med bytesvärde.

Ett resonemang som anknyter och konkretiserar det ovanstående kan vi finna hos Johan Asplund.⁴¹ Människans väsen är att känna sig behövd. Det yttrar sig i en vilja att ta ansvar, vara kreativ och produktiv. Människan vill vara till glädje för oss själva och vår omgivning. Skälet är att människan i grunden är en social varelse. När vi har möjlighet till detta uppfyller vi den konkreta socialiteten, vi bekräftas som människor i det mänskliga.

Om människan berövas denna möjlighet transformeras vår socialitet till att bli abstrakt. Vi blir en skuggvarelse som inte vill eller kan ta ansvar, vara kreativ eller produktiv. Vi riskerar att hamna i ett utanförskap som kan leda till inlärd hjälplöshet. Detta är synonymt med det begrepp vi lärt oss under de senaste åren; utbrändhet. I dag definieras utbrändhet oftast synonymt med för mycket arbete. En i detta sammanhang riktigare definition av utbrändhet betecknar den process som leder till resultatet att vi som individer tappar kontrollen och möjligheten av att påverka och förstå vår livssituation.

Vi kan här se spåren av en lärandeprocess som har berövat oss möjligheten till att känna sammanhang och värde. Att den inte är avsiktlig och medveten är också möjligt att tolka. Vår önskan och grundläggande drivkraft är inte att ställa oss utanför eller att beröva oss vårt värde.

³⁸ Arendt, H. 1986

³⁹ Habermas, J. 1988

⁴⁰ Bunar, N & Trondman, M

⁴¹ Asplund, J. 1987 Se även 1991 för jämförelse av privat och offentligt.

Att vara behövd var det nyckelord Lättings angav för vad målgruppens ungdomar inte upplevde sig vara och som projektet skulle hjälpa dem att finna. Är det en nyckel för att ungdomarna skall kunna tolka och påverka sin livssituation?

Arbetsmarknaden

I diskussionen kan vi utläsa två huvudanalyser av arbetslöshetens orsaker. Det första uppfattar orsaken till arbetslöshet beror på tillfälliga svängningar. För att hänga med gäller det att snabbt kunna ställa om till de nya förutsättningarna. För att uppnå full sysselsättning är det av yttersta vikt att samhällsekonomin har en tillväxt som i sin tur är beroende av att arbetslösa förbättrar sin kompetens för att kunna delta i tillväxtarbetet. Detta skulle väl också kunna kallas för en marknadsanpassad syn på arbetslöshet. Analysen utmärks av att arbetslösheten är knuten till graden av ekonomisk tillväxt.

Det finns också en ekonomisk analys i den offentliga debatten och retoriken om tillväxt, som bygger på att marknadsanpassa produktion och konsumtion, både privat och offentligt. Marknaden behöver producera bättre och billigare, det vill säga högre kompetens och minskad kostnad för arbetskraft. Det framförs förslag på sänkningar av a-kassa, en låglönearbetsmarknad, mindre reglerad arbetsmarknad och spetsutbildningar, för att bara ta några exempel.⁴²

Den alternativa analysen ser inte arbetslösheten som i första hand beroende av graden av tillväxt. Denna position får konsekvenser i sina uttryck för hur arbetsmarknadspolitik skall utformas som mer individinriktad och mindre marknadsinriktad. Det finns ett kritiskt förhållningssätt till den i allt goda ekonomiska tillväxten. Det vi behöver är i stället en "alternativ tillväxt", en demokratisk tillväxt både till form och innehåll. Orsakerna till arbetslösheten är strukturell, i sig inte så kontroversiellt, detta företräds även delvis av tillväxtanalytiker.⁴³ Men i detta fall leder inte analysen av arbetslösheten som beroende på strukturförändringar av arbetsmarknaden till den gängse slutsatsen att det är omställningsperiod och anpassning som gäller. I kontrast hävdar alternativlinjen att behovet av arbetskraft inte ökar under överskådlig framtid. Arbetslöshetsnivåerna kommer att vara fortsatt höga. I alla fall så länge som axiomet om tillväxt på marknads villkor kvarstår.

För de grupper som står längst från arbetsmarknaden innebär tillväxt inget för deras möjligheter för anställning, de kommer ändå att stå utanför. Unga kanske aldrig får tillträde.

Det finns därför enligt alternativet ett behov av en vidgad tolkning av arbetsbegreppet och begreppet anställningsbarhet.

Hur skulle ett alternativ se ut?

Traditionell arbetsmarknadspolitik har som mål att rusta individer för den av oss ofta kallade öppna arbetsmarknaden, en marknad som minskar. I ett sådant scenario har alltid de arbetslösa betraktats som en marginal, ett överskott. Arbetslöshet innebär marginalisering från arbetsmarknaden. Marginaliseringen sker inte enbart ekonomiskt utan även sociokulturellt. Den arbetslöse ställs utanför en stor del av det sociala livet. När en människa förlorar sitt arbete, förlorar hon även en arena för aktivt deltagande.⁴⁴ Forskning visar även på starka kopplingar till en högre ohälsa bland arbetslösa. Ohälsan uttrycks som en effekt av ekonomisk utsatthet och social relationsmässig utsatthet vilket leder till psykosomatiska reaktioner. I

⁴² Svensson, R. 1998, i Starrin, B och Svensson, R. 1998

⁴³ Bla så problematiseras detta i "Arbetslöshetens villkor - om ungdomsarbetslöshet och marginalisering i de nordiska länderna". Arbetsmarknadsstyrelsens Rapportserie, Ura 1998: 3

⁴⁴ På väg mot nya lokala arenor? - projekt mellan arbetslinje och alternativt aktivitetstänkande, 1996. Nordiska Ministerrådet. Tema Nord 1996:542.

ekonomi-skam-modellen är hypotesen, att emotionerna rädsla och skam, leder till ännu allvarliga hälsokonsekvenser när rädsla och skam blir djupt rotade och centrala för den enskilde.⁴⁵

Om vi i stället betraktar marginalen som en resurs, en resurs som endast förlorat sin arena för aktivt deltagande, blir problemet samhälleligt. Samhället blir därmed också skyldigt att ställa en arena för deltagande till förfogande. Det blir viktigt inte minst därför att vi inte har råd att slösa bort våra resurser och möjligheter att utveckla demokrati och lokalsamhälle.⁴⁶

Det innebär också att förväntningar ställs på individen att inta en aktiv roll på den erbjudna arenan. Det finns alltså ett behov av en alternativ arbetsmarknad från samhälle och individ.⁴⁷

Medborgarskapet och demokrati

En mycket central del för en demokratisk tillväxts förutsättningarna är medborgarskapets form och funktion. Detta problematiserar Axel Hadenius i sitt bidrag i forskarvolymen *Civilsamhället*.⁴⁸ En demokrati endast byggs endast av demokrater. Med det avser han individer med särskilda kvaliteter och färdigheter. En demokrati behöver ett humankapital, individer med särskilda attityder, kunskaper och kontakter och dessa behöver tid och en fungerande ekonomi. Lika viktigt är det sociala kapitalet, som ger en plattform för ett tillitsfullt samarbete mellan medborgare. En annan viktig poäng i Hadenius framställning är att den tidigare forskningen kring medborgarskap och demokrati ser ett klart samband mellan individers enskilda demokratiska kapital och graden av utbildning och socioekonomisk position. Tesen innebär att högre- utbildning och position på samhällsstegen också rustar medborgaren med ett högre demokratiskt kapital.

Vad gäller det sociala kapitalet är detta en dimension av det kollektiva medborgarskapet och fokus ligger i relationen mellan individer där vi måste skilja mellan attityder och faktiska resurser.

Attityder har ett känslomässigt ursprung och handlar om känslomässiga band där vi prövar vår känsla av samhörighet och förtroende för en viss cirkel människor. Här kan vi finna graden av solidaritet och ansvar som svar på de attityder ett samhälle uppmuntrar.

De faktiska resurserna är frågan om de medel vi utvecklar för att utöva kollektivt handlande. Det vill säga hur vi organiserar vår gemenskap. Att det är väsentligt för det demokratiska utövandet är uppenbart, det kollektiva agerandet ger en styrka och har traditionellt varit den underprivilegierades och marginaliserades politiska vapen.

Demokratiutredningen och dess slutbetänkande betonar att den demokratiform som utredningen argumenterar för är deltagardemokrati med deliberativa inslag.⁴⁹ Medborgarskapet består enligt samma källa⁵⁰ på tre skilda men inbördes beroende kvaliteter; deltagande, inflytande och delaktighet. I så motto skulle vi kunna se det som en läroplanskod för demokrati i Sverige och för hur vi skall rusta ungdomar för vårt demokratiska projekt. Frågan är hur det ser ut för de undersökta ungdomarna på Lättings?

⁴⁵ Starrin, B. Et al. 1999, i Härenstam, A.1999

⁴⁶ Ibid. Samt Westlund, H och Bergström, A. 1998

⁴⁷ Svensson, R. 1998, i Starrin, B och Svensson, R. 1998

⁴⁸ "Medborgarskap, socialkontext och institutioner – Perspektiv på svensk demokrati", Hadenius, A, 1999, i SOU 1999:84, sid 61-80

⁴⁹, SOU 2000:1, "En uthållig demokrati sid 23

⁵⁰ Ibid sid 33-38

Resultat

Enkät

Redovisning tar sin början i insamlad kvantitativ data. Det föreligger enkätsvar från tretton av de ungdomar som deltog i projektet 2004-04-22, när enkäten genomfördes. Två enkäter har fyllts i av ungdomar vid senare tillfällen. Enkäten presenterades för ungdomsgruppen. Vid detta tillfälle informerades gruppen om varför den gjordes, vem som skulle ha tillgång till materialet och hur den skulle behandlas. Slutligen informerades ungdomarna att de deltog frivilligt. För att motivera deltagande i enkäten framhölls hur viktigt deras deltagande var för framtida projekt och andra ungdomar. Det accepterades som godtagbara skäl för att svara på enkäten av de elva ungdomar som var närvarande och två ungdomar vid senare tillfällen.

Ett liten datamängd från enbart tretton ungdomar, ger inget underlag för någon bearbetning i statistisk mening men ger däremot möjlighet till en mer manuell bearbetning för att se olika samband mellan efterfrågade variablerna. Mönster i det lilla materialet är lätta att upptäcka och kan jämföras med tidigare forskning kring ungdom och utanförskap.

Vilka är deltagarna?

Om vi granskar typvärdet för några av variablerna ser vi att den typiske deltagaren är en ung flicka som ej gått gymnasiet, bor och är uppvuxen i Gävle. Hon bor hemma hos sina föräldrar. Detta kan få oss anta att tjejerna är sämre rustade än killarna att klara sig själva på arbetsmarknaden. Men om vi tittar på tabell 1 ser vi att tjejer har längre skolgång än killar. Dessutom har fyra av tjejerna egna hushåll, det kan vi se i tabell 2, vilket ingen kille har. Detta skulle kunna tyda på större företagsamhet bland tjejerna, längre utbildning och eget boende. Vi kan också se att äldre deltagare har längre skolbakgrund.

Tabell 1 Skolbakgrund

	Grundskola	Gymnasium
Tjej 16- 20	3	2
Tjej 21- 25		2
Kille 16 - 20	3	
Kille 21 - 25	1	2

I tabellen räknas avhoppad grundskola och gymnasieutbildning som grundskola och avhoppad högskola som gymnasium

Tabell 2 Civilstånd

	Ensamstående utan barn	Ensamstående med barn	Sammanboende/gift	Bor hos föräldrar
Tjej 16 - 20	1		1	3
Tjej 21 - 25	1	1		
Kille 16 - 20				3
Kille 21 - 25				3

En av de äldre killarna uppger sig bo ensam men skriver i kommentaren att han bor hos föräldrarna. Han markeras därför i tabellen bo hos föräldrarna.

De flesta ungdomarna, nio stycken, bor hos sina föräldrar. Det gäller alla killar och är det vanligaste sättet att bo bland de yngre ungdomarna. De som har eget hushåll är tjejerna. Fyra tjejer har eget hushåll. Att de yngre killarna och tjejerna bor hemma är inte så anmärkningsvärt. Många av dem har precis gått i skolan innan, kan vi se i tabell 5. Vad som är noterbart är de två äldre tjejerna har eget hushåll men ingen av de äldre killarna. Vad vi också skall uppmärksamma är att två av de yngre tjejerna lever i eget hushåll. En ensam med barn och den andra är sammanboende/gift, det är hon ensam om i gruppen.

I det övriga undersökningsmaterialet kan vi utläsa att det endast är tre av deltagarna som inte är uppvuxna i Gävle. En ung kille och en ung tjej (16-20) kommer från andra kommuner, en äldre tjej (21 – 25) har invandrarbakgrund.

Ingen av ungdomarna har två arbetslösa föräldrar i sin familj, de flesta har två föräldrar som arbetar. Av de åtta ungdomar som har två föräldrar som arbetar, är två ungdomars ena förälder sjukskriven och en förälder studerar. En ung tjej bor hemma hos sin förmodat ensamstående arbetslösa mamma. Detta framgår av tabell 3 nedan.

Tabell 3 Föräldrarnas sysselsättningsgrad och hur ungdomarna bor

	Två föräldrar arbetar	En förälder arbetar. En förälder arbetslös.	En förälder arbetar. En förälder pensionerad.	En förälder arbetslös.	En förälder pensionerad.
16 – 20 år	6	1		1	
Bor hos föräldrarna	5	1		1	
Bor ensam	1				
21 – 25 år	2	1	1		1
Bor hos föräldrarna	1	1	1		
Bor ensam	1				1

Hos de ungdomar som har två föräldrar som arbetar har två ungdomar en sjukskriven förälder och en ungdom har en studerande förälder.

Tabell 4 Föräldrarnas yrken

Faderns yrke	Moderns yrke
Inom data	Konstnär
Polis	Sjukskriven
Bilförsäljare	Förskolelärare
Vet inte vad han jobbar som	Reparatör
Sjukskriven	Tjänsteman
Industriarbetare	Lärare
Ljusdesigner	Högskola/25% anställd som lärare
Fritidspedagog	Personlig assistent
	Studerar

I tabellen är föräldrarnas yrken inte i ”par” utan medvetet omplacerade.

Föräldrarnas yrken förefaller oftast vara lägre tjänstemän inom privat och offentlig sektor. Det är svårt att tyda ungdomarnas beskrivning av föräldrarnas yrke, i ett fall uttrycker informanten att den inte vet vad föräldern gör.

Två av föräldrarnas arbeten skulle kunna utgöras av traditionella "arbetaryrken" industriarbetare och reparatör. Vi har två yrken som representerar konstnärlig aktivitet, ljusdesigner och konstnär, vilka är svåra att placera socioekonomiskt. De offentliga lägre tjänstemännen antas vara de som har något pedagogisk sysselsättning samt polis, eventuellt hör också konstnär hit, i så fall totalt sju föräldrar. Kopplingen till barn till "arbetarklass" och arbetslöshet är inte självklar. När vi granskar de ungdomar som angett grundskola som högsta utbildning ändrar sig inte den bilden nämnvärt. Samtliga ungdomar har två föräldrar som arbetar, dock har två av dessa en sjukskriven förälder. Endast en av de ungdomar som har högst grundskola uppvisar en möjlig "arbetarbakgrund".

Sex av de tretton ungdomarna har lägst gymnasium innan de kom till projektet vilket inte heller stämmer med att det finns samband mellan kort skolbakgrund, högst grundskola, och arbetslöshet.

När det gäller för invandrarbakgrund upptäcker vi att endast en ungdom har annat ursprung än svenskt. De allra flesta är födda och bosatta i Gävle av svenska föräldrar.

Vilka erfarenheter arbetsliv och försörjning har ungdomarna?

Precis innan de började på Lättings uppgav sex ungdomar att de studerat, fem att de var arbetslösa och två att de hade varit i åtgärd. För de sex ungdomarna som studerande innan rörde det sig om grundläggande undervisning, grundskola, IV, kärnämnen och SFI. Endast en av de ungdomar som studerat innan Lättings hade läst en gymnasial utbildning på annan ort. Skälet att ungdomen nu fanns på Lättings var att denne hoppat av. I tabell 5 nedan framgår fördelningen över ungdomarna och deras sysselsättning innan Lättings.

Tabell 5 Sysselsättning innan projektet på lättings

	Arbetslös	Åtgärd	Studerade	Annat
Tjej 16- 20	2	1	1	
Tjej 21- 25	1		2	Varken arbete eller studier
Kille 16 - 20			3	Lättings
Kille 21 - 25	2	1		

I tabellen ovan har en äldre tjej markerats arbetslös efter den kommentar som följde på markeringen annat. En av de unga killarna som studerade på IV angav i rutan annat att han tillbringade tiden på Lättings.

De som varit arbetslösa eller hade deltagit i arbetsmarknadsåtgärd ombads uppge hur de försörjde sig. På denna fråga är det sju ungdomar som borde avge svar. Fem av dessa berättar att de försörjt sig på a-kassa, föräldrar och från offentligt skyddad anställning, den sistnämnda försörjningskällan antas vara lön. Två ungdomar avger inget svar. Detta redovisas i tabell 6.

Tabell 6 Försörjning under arbetslöshet

	Arbetslös	Försörjning	Åtgärd	Försörjning
Tjej 16- 20	2	Levde på föräldrar/Inget svar	1	Inget svar
Tjej 21- 25	1	a-kassa		
Kille 16 - 20				
Kille 21 - 25	2	Levde på föräldrar/a-kassa	1	Lön från OSA

Av de sju ungdomarna kan vi endast utläsa säkert att tre av dessa hade egen försörjning. Av de tre med egen försörjning är det endast den äldre tjejen som bor i eget hushåll, de övriga med försörjning är två äldre killar som bor hemma, en med a-kassa den andra med lön från sin offentligt skyddade anställning. En av de yngre tjejerna uppger att hon "levde på föräldrarna", så också en av de äldre killarna, båda bor hemma. Slutligen har vi två som inte uppgivit hur de försörjer sig. De är två unga flickor varav en bor hemma och en lever i eget hushåll.

Tabell 7 Ungdomarnas uppgivna huvudsakliga arbetslivserfarenheter och deras sysselsättning innan projektet

Innan Lättings	Arbete	Tillfälligt arbete	Åtgärder	Arbetslös	Inget svar
Tjej 16- 20			4	1	
Skola			1	1	
Arbetslös			2		
Åtgärd			1		
Tjej 21- 25	1			1	
Skola	1				
Arbetslös				1	
Kille 16-20					2
Skola					2
Arbetslös					
Åtgärd					
Kille 21-25		2		1	
Arbetslös		1		1	
Åtgärd		1			

I tabellen ovan har sysselsättningen innan Lättings markerats med kursiv stil. Den äldre tjejen som markerats med mestadels arbetslös, har markerat alla alternativen utom "Jag har mestadels haft fast arbete". Eftersom hon var arbetslös precis innan har hon markerat som "mestadels arbetslös" i tabellen.

På frågan vad ungdomarna har för erfarenheter av arbetslivet, eller brist på erfarenheter så är det endast en äldre tjej som mestadels haft **arbete**. Hon är ensamstående med barn och ensam att ha invandrarbakgrund. Hennes tidigare arbetsliv var förlagt till det gamla hemlandet och hon studerade på SFI precis innan hon började på Lättings.

De två äldre killarna som mest haft **tillfälliga arbeten** bodde hemma hos sina föräldrar, en av dem har uppgivit att han ”lever på föräldrarna” när han är arbetslös. Den andre uppgav att han hade offentligt skyddade anställning, vilket här antas vara en lön, när han var i åtgärd.

Fyra unga tjejerna uppgav att de mestadels varit i olika **arbetsmarknadsåtgärder**. Två av dem har eget hushåll, en är gift och en bor ensam. Den ena av dessa två var i annan åtgärd innan projektet men har inte uppgivit hur hon försörjde sig då. Den andra yngre tjejen med eget hushåll har inte uppfattat sig som arbetslös eftersom hon hoppat av IV precis innan hon börjat här. Därför har hon heller inte svarat på försörjningsfrågan. De återstående två unga tjejerna bor hemma och var arbetslösa innan detta projekt, den ena uppger att hon blev försörjd av sina föräldrar den andra har inte svarat men antas ha haft samma försörjning.

Slutligen har vi en ung kille som läst kärnämnen, troligen på IV, innan han hamnade på Lättings och har därför inte svarat på försörjningsfrågan, han bor hemma.

Erfarenhet som mestadels **arbetslös** har tre ungdomar. Den yngre tjejen har uppgett att hon gick i skolan innan hon hamnade på Lättings, så vi vet inget om hennes försörjning annat än att hon fortfarande bor hemma och kan antas försörjas av sina föräldrar. Att hon var arbetslös uppger den äldre tjejen, så också den äldre killen, båda försörjde sig med A-kassa, han hemma hos föräldrarna och hon i eget hushåll.

De två unga killarna som **inte gett något svar** uppger att de gick i skolan, en i grundskola den andra på IV innan Lättings, och de uppger ingen försörjning. Båda bor hemma hos föräldrarna och de försörjdes troligen av dem.

Anmärkningsvärt är att endast tre ungdomar uppger någon form av arbetslivserfarenhet, den äldre tjejen uppger mestadels fast arbete, men det gällde i det gamla hemlandet. Här har hon gått SFI och hamnat på Lättings. Den ene av de äldre killarna som uppgett att han mest haft tillfälliga arbeten har uppgivit att han haft offentligt skyddad anställning, alltså en åtgärd, precis innan Lättings. Den andra äldre killen har inte arbetat i sådan omfattning att han erhållit a-kassa, han uppger att han lever på föräldrarna. De övriga ungdomarna har bara erfarenhet från skola, praktikplatser eller åtgärder. En stor del av ungdomarna har ingen försörjning annat än föräldrarna innan Lättings, men det kan troligen förklaras med att de flesta gick i skolan innan Lättings. För sex av de yngsta ungdomarna är den troligaste arbetslivserfarenheten endast skola. Gruppen skulle bestå av två killar och fyra tjejer. De har genom sina svar funnits kunna uppfylla kravet på att endast funnits i skolan tidigare. De har alla svarat att detta är deras första projektet, samt att något ytterligare tyder på att de befunnit sig i skolan direkt innan Lättings, exempel på ett ytterligare kriterium är att fem av de sex fått information om Lättings på skolan.

Tabell 8 Hur ofta tidigare i projekt?

	Tidigare projekt	Första projekt
Tjej 16- 20		5
Tjej 21- 25	1	1
Kille 16 - 20	1	2
Kille 21 - 25	1	2

En av de yngre killarna har inte uppgett om det är det första projektet eller ej. Men han studerade på IV innan och har inte angivit någon arbetslivserfarenhet. Han har därför markerats i kolumnen ”Första projekt”.

Något förvånande är det att det är det första projektet för många, det är bara tre ungdomar som uppgett att de deltagit i tidigare projekt. Efter som så många mestadels varit i åtgärd, (fem ungdomar) eller arbetslösa, (tre ungdomar), totalt åtta, förefaller det konstigt att Lättings

är det första projektet. Något kanske det kan förklaras med att några varit på IV innan och där varit på olika praktiker och ser det som åtgärd.

En annan förklaring kan vara att andra typer av åtgärder inte har skett i projektform. Det är dock en mindre trolig förklaring då de mesta åtgärderna för ungdom sker i projektform.

De tre som uppger att de varit med i andra projekt har uppgett att de mestadels varit arbetslösa eller i åtgärd. Den stora gruppen debutanter i projekt är yngre tjejer. Yngre tjejer är också den största gruppen i projektet.

Vad tror ungdomarna att projektet leder till?

Frågan om vilka möjligheter ungdomarna tillskriver projektet ställdes enbart till de tre deltagare som funnits i andra projekt förut. Enkäten genererade fler svar som kommer att redovisas nedan i tabell 9. Det finns ett mönster som är intressant att notera. De som är klara över **att projektet leder till arbete** är tjejer, och de har gymnasium. De yngre tjejerna deltar i sitt första projekt. Båda uppger att de var arbetslösa innan projektet. Den äldre tjejen deltar i sitt första projekt. Hon studerade innan och jobbade före det i sitt hemland.

Bland de tre deltagare som tror att de kommer **att vara arbetslösa efter projektet**, finner vi äldre ungdomar. Dessa tre har gymnasium. En av de äldre killarna har hoppat av en högskoleutbildning. Han var arbetslös innan han började i projektet och deltar i sitt första projekt. De två andra har tidigare deltagit i projekt, en kille och en tjej. De två sistnämnda var två av dem frågan egentligen ställdes till.

Flickan som uppfattar **att projektet leder till utbildning** deltar i sitt första projekt och har grundskola och studerade på gymnasial utbildning innan hon började i projektet, och torde därigenom inte ha gjort klart den.

Den yngre killen som tror **att projektet leder till tillfälliga jobb** har grundskola. Han har mestadels varit i åtgärder men studerade kärnämnen innan han började på Lättings, och har tidigare deltagit i projekt. Han var den tredje som frågan egentligen riktades till.

Tabell 9 Vad ungdomar tror att projektet leder till?

	Arbete	Tillfälliga jobb	Utbildning	Arbetslös
Tjej 16- 20	2		1	
Tjej 21- 25	1		(1*)	(1*)
Kille 16 - 20		1		
Kille 21 - 25				2

En äldre tjej svara att hon är arbetslös eller studerar med litet "flyt". Hon har markerats med parantes och asterisk i tabellen ovan.

Av de tre som egentligen fick frågan, (de som deltagit i andra projekt), svarade två, en äldre tjej och en äldre kille med gymnasieutbildning, att de skulle bli **arbetslösa**. Tjejen har noterat att hon kommer **att studera** om hon har lite flyt. Den yngre killen, med grundskola, har tilltro till att det finns **tillfälliga jobb** för honom efter Lättings.

De som har deltagit i projekt tidigare tillfrågas i enkäten hur detta projekt skiljer sig från andra. Här kan vi alltså förvänta oss att de tre ungdomarna, här ovan, skall svara.

Ungdomen med tron om **tillfälliga jobb**, den yngre killen, anser att det är bättre metoder här och att arbetet är mer resultatintriktat. Dessutom har han höga förväntningar på att projektet leder till arbete. Han är dessutom den som funnits längst enligt hans markering i enkäten.

Den äldre killen tror ju på **arbetslöshet** för egen del, han tycker inte heller att projektet skiljer sig från andra. De förväntningar han ställer på arbete efter projektet är varken höga eller låga.

Så kommer vi då till den äldre tjejen, som tror sig vara **arbetslös efter projektet**, men med lite flyt så blir det **studier** uppger hon i en anteckning. Hon svarar att projektet bara är ett ställe för arbetsförmedlingen att lämna hennes ärende ifrån sig på. Förväntningarna på arbete efter projektet är låga.

En av de unga tjejerna som tror på arbete efter projektet, anser att personalen jobbar bättre i detta projekt än andra, trots att detta är hennes första projekt och att hon egentligen inte avkrävdes något svar. Hennes förväntningar på arbete efter projektet är varken höga eller låga.

Litet dystert är det att två av de deltagare som varit med förr tror att det leder till arbetslöshet efter projektet. Tillbaka till ruta ett så att säga. Båda dessa har gymnasium, vilket innebär att de inte anser det räcka som utbildning för ett jobb. Tjejen anger ju också att med litet tur blir det studier. Vilket innebär en liten ljusglimt för henne ändå. Den unga killen tror på tillfälliga jobb, han har endast grundskola, frågan är om det är realistiskt. Han vet inte vad han skall göra om inte hans höga förväntningar på ett arbete efter projektet uppfylls. Det innebär att de två killarna inte har några planer men att tjejen trots allt hoppas på en utbildning.

Ungdomarnas erfarenheter av projektet och förväntningar på tiden efter projektet?

Det fanns fem valmöjligheter i enkäten, *mycket höga, höga, varken höga eller låga, låga och väldigt låga*. Mittenalternativet samlade flest markeringar och mycket höga och låga inga alls. Alternativet utan svarsfrekvens har uteslutits i tabell 10 nedan. För tolkningen innebär det att informanterna uteslutit den allra högsta förväntningen, och alltså är mer modesta när de säger *höga* förväntningar. Det omvända gäller att låga förväntningar har valts bort för det verkliga bottennappsalternativet *väldigt låga* förväntningar.

Tabell 10 Hur höga är dina förväntningar på att få ett arbete efter projektet?

	Höga	Varken höga eller låga	Väldigt låga
Tjej 16- 20	1	3	1
Tjej 21- 25	1	1	1
Kille 16 - 20	1	2	1
Kille 21 - 25		1	

Om vi analyserar förväntningarna kanske vi får en bättre bild av vilka ungdomar som har de högsta och lägsta förväntningar på ett arbete efter projektet.

I gruppen **höga** förväntningar på arbete hittar vi;

En ung tjej, som hoppat av grundskolan och studerade på IV-programmet precis innan, detta är hennes första projekt. Hon har uppgett att hon mest deltagit i åtgärder, det kanske skall tolkas som praktik. Om hon inte får arbete kommer hon att resa.

Den unga killen som har grundskola och uppger att han studerat troligen på IV-programmet innan Lättings. Även han uppger att han mest varit i olika åtgärder och har erfarenheter

från tidigare projekt. Han tänker att det finns tillfälliga jobb åt honom efteråt. Om det inte finns jobb vet han inte vad han skall göra efter projektet.

Slutligen har vi en äldre tjej med gymnasium och yrkesutbildning som precis innan läste svenska för invandrare. Det är hennes första projekt och hon är övertygad om att hon skall få jobb efter projektet. Om inte kommer hon att studera.

I gruppen *väldigt låga* förväntningar på att få ett arbete hittar vi;

Först har vi en ung tjej som har läst grundskola och troligen hoppat av en gymnasial utbildning på annan ort. Gymnasiestudierna var vad hon gjorde precis innan. Hennes arbetslivserfarenheter är att mest ha varit arbetslös, men hon uppger ändå att detta är hennes första projekt. Hon är klar över att hon kommer att börja en utbildning om hon inte får jobb. Troligen är utbildning hennes första val eftersom hon menar att det är betydelsen projektet har för henne.

Nästa ungdom med mycket låga förväntningar är en äldre kille med grundskola, hans arbetslivserfarenheter är mest åtgärder och tillfälliga anställningar. Trots det är detta hans första projekt. Möjligheten att få ett arbete efter Lättings är mycket låg och han antar att han kommer att vara arbetslös efter projektet.

Den sista vi träffar i denna grupp är en ung kille med grundskola, och förefaller ha kommit direkt därifrån till projektet. Därför är detta också det första projekt han deltar i och han har inte angett några erfarenheter från arbetslivet. Om det inte blir arbete kommer han att studera efter projektet.

Det kan upplevas glädjande att några ungdomar har höga förväntningar på projektets möjlighet att leda till arbete, men frågan är om det är realistiskt? De båda tjejerna med höga förväntningar har alternativa planer om det inte bli jobb, viket är glädjande! Oroande är dock att den unge killen inte har några planer.

Analogt med ovanstående resonemang är det inte så anmärkningsvärt att några ungdomar har mycket låga förväntningar på jobb efter projektet. Det är snarare en realistisk inställning. Båda de yngre deltagarna i denna grupp har planer på studier efter Lättings om det inte bli något jobb. Besvärligt är det dock för den äldre killen som förväntar sig bli arbetslös och inte har någon reservplan. Gemensamt för de tre är att de endast har grundskola.

Förväntningen på att få jobb efter projektet är inte särskilt stor i den undersökta gruppen. Vad har de för planer och tankar om vad de skall göra om de inte får ett jobb är intressant att veta. Vad ungdomarna kommer att göra om de ej får arbete efter Lättings redovisas i tabell 11 nedan.

Tabell 11 Vad är ungdomarnas planer om de ej får arbete efter projektet?

	Studerar	Reser	Arbetslös	Annat	Vet ej
Tjej 16- 20	2	1	1		1
Tjej 21- 25	2				
Kille 16 - 20	1			1	1
Kille 21 - 25	1		2		

Att observera i tabellen; en äldre tjej angav både arbetslös och studier om det inte blev arbete. Skälet till att hon återfinns i kategorin studera är att hon skulle läs med lite "flyt". Den unga killen som skall göra annat tänker sig att filma, troligen på Lättings.

Detta är mycket intressant. Åtta ungdomar har planer på andra aktiviteter som de ser som utvecklande. Det är mest tjejerna som planerar inför nästa steg. Studier är det mest valda alternativet, sex ungdomar fyra tjejer och två killar.

Fem ungdomar räknar med att bli arbetslösa eller vet inte vad som skall hända.

Endast tio av ungdomarna har svarat på hur länge de funnits på Lättings, fyra uppger att de precis börjat, fem har varit där högst i sex månader. En ung kille uppger att han varit där i högst ett år och förefaller att ha varit där längst av dem som svarat. Han har deltagit i andra projekt och uppger att han varit mest i olika åtgärder.

Verksamheten i projektet beskrivs av tio ungdomar i en öppen fråga. Arbetet med teaterföreställningen beskrivs av fyra av dessa tio ungdomar. *Kulturburen*, verksamheten riktad till barn och deras skapande anges som sysselsättning av tre ungdomar. En ungdom skriver artiklar till tidningen, och en ungdom anger endast att det varierar. Slutligen uppger en av ungdomarna att denne inte gör mycket.

Av de svar som avgivits kan vi inte se annat än att ungdomarna företrädesvis arbetar med verksamhet som riktar sig till de yngre barnen.

Vad tycker ungdomarna om projektet?

Ungdomarna ombads värdera projektet genom att hålla med eller inte till olika påståenden. Svarefrekvensen pendlade från 9 – 11 svar på varje påstående. Svarkategorierna var; *håller fullständigt med, håller med, håller inte med, håller absolut inte med* samt *vet ej*. I redovisningen nedan slår jag ihop *håller fullständigt med* och *håller med* till **håller med**. Kategorierna *håller inte med* och *håller absolut inte med* till **håller inte med**.

Tabell 12 Vad tycker ungdomarna om projektet?

Påstående	Håller med	Håller inte med	Vet ej
Projektet vidareutbildar mig	3	4	3
Projektet tar mig ett steg vidare mot det jag drömmer om	4	4	1
Genom att delta i projektet ökar jag mina möjligheter att bli anställd	3	3	1
Projektet är viktigt för min personliga utveckling	9	1	1
Jag tycker att det borde finnas fler projekt av detta slag	9		2
Jag trivs bra i projektet	8	4	1
Projektet förstärker min självkänsla	5	4	1
Jag hade rekommenderat en vän som befinner sig i samma situation som jag att delta i detta projekt	6	3	1

Att projektet är viktigt för de flesta är tydligt och då för den egna utvecklingen, så bra att de tycker att det borde finnas fler projekt av detta slag. Trivsel verkar också vara bra för de flesta. Om det stärker självkänslan förefaller vara en jämn match, men flera skulle rekommendera projektet till sina vänner. Att projektet skulle utbilda eller öka möjligheten att bli anställd är det inte många som anser. Inte heller att det skulle föra vidare till det ungdomen drömt om.

Intervjuer personal och nätverk

För utvärderingen har tre intervjuer genomförts enligt den intervjumall Ungdomsstyrelsen fastställt. Dessa gjordes under försommaren och sommaren 2004. En deltagare från nätverket, projektledare och en från verksamhetspersonalen har intervjuats. Samtliga intervjuer har spelats in på band och skrivits ut ordagrant enligt direktiven från Ungdomsstyrelsen.

Denna resultatredovisning syftar till att visa på dessa tre olika perspektiv på projektet vad gäller målgrupp, metoder, hur nätverket ser ut kring de unga och slutligen hur de tror att ungdomarna uppfattar projektet.

Projektets målgrupp och problembild

Målgruppen är, både för projektets personal och för nätverkets informant, ungdomar som redan befinner sig utanför samhället eller riskerar att hamna där. Alla kända och okända riskfaktorer och kombinationer kan finnas i Lättings projekts målgrupp även om projektet inte söker någon särskild "riskgrupp" enligt informanterna. De hamnar där ändå. Mer det konkret är det ungdomar som inte hör till den "vanliga" gymnasieskolan, det är ungdomar som behöver "nåt" särskilt som hamnar på Lättings.

Eftersom, jag menar mål...hela hur vi har formulerat målgruppen så handlar det ju om ungdom som står ganska långt ifrån vanliga gymnasieskolan och även vid fullt deltagande på det individuella programmet. Och...eller att de kan vara arbetslösa eller inte ens inskrivna på arbetsförmedlingen så är det ju en målgrupp som har klart socioekonomiskt utanförskap om man nu kallar det så. Det kan vara både invandrarungdomar och svenska ungdomar och även ungdomar från glesbygd. För det kan vara alla dom grupperna. Det är inga ungdomar som kommer till oss som hör till "vanliga" gymnasieskolan eller som har...som deltar i dom formerna. Vi har aldrig haft de målgrupperna med oss. Projektledare

Ja jag sätter inte in någon av de där kategorierna speciellt gentemot Lättings utan dom hamnar där. Sen om det kan vara några stycken invandrarungdomar, eller ungdomar från glesbygd det håller vi inte koll på, dom kommer. Det är inte vem som helst som kommer till Lättings, det måste vara en speciell typ av ungdomar. Nätverk

Sen finns också målgruppen som hamnar mellan två stolar och inte finns någonstans, som står helt utan skydd, enligt informanten från nätverket. Denne refererar till den diskussionen som nätverket haft vid senaste mötet.

Nätverket är också en viktig "målgrupp" för projektledaren och den metodutveckling som nätverket är inne i för att nå de ungdomar man inte når idag.

Problembilden för målgruppen och/eller gruppen i riskzon.

I extrem riskzon menar informanten från nätverket att trettio stycken är just det här året. De riskerar att fladdra ut efter att de skrivs ut från det Individuella programmet. När informanten från nätverket analyserar problembilden ser han att det finns en koppling till etnisk bakgrund och att vara i riskzon.

Det är ganska många invandrarungdomar i de här (30), jag kan gissa att det är hälften av dem. Väldigt struliga familjer, alltså det är inte misär på något vis, men det är en pappa som inte kan svenska. Det är ofta våra

elever som tagit kommandot i familjen, både flickor och pojkar. Och pappan har fått flytta sig från toppen ner till botten och det är en katastrof. Det är hemskt att se det. Det är ganska gemensamt för invandrarfamiljer, sen är det många av invandrarkillarna och -tjejerna som klarar av det här lätt som en plätt. Men vissa får en bild av familjen som är totalt skev. Då man bryr fasen i både myndigheter och oss, vad det än är. Dom är jättestarka tycker dom, fast de inte är det. Nätverket

Projektledaren har en bild av problemen som mer är kopplat till allmän social svaghet, droger och som informanten uttrycker det, de gamla vanliga elementen. Bristen på målformulering och kanske en trång möjlighetshorisont kan vara en annan förklaring.

Ja problembilden är ju att....dom flesta inte har en klar målformulering, ingen personlig linje vad man vill...tänker sig göra. Man har inte...man vet inte vad man vill göra, man tror sig inte klara det man vill göra. Det kan ofta vara sociala problem i familjen, det kan vara...det kan finnas droger med i bakgrunden. Eller risk för det, det kan vara...det finns väldigt, alltså det...det vanliga element som finns med. Det känns som om det är...det kan vara väldigt olika saker, men det är någonting som gör att man inte kastar sig in och, att man inte har betyg som man kommer in på natur och bara svischar vidare och går vidare på läkarutbildningen. Verkligheten ser inte ut så. Man skulle förmodligen kunna göra hur bra som helst, men man tror sig inte, av olika anledningar har man inte kommit dithän. Projektledare

En förklaring till att problembilden ser ut så i just den här kommunen, erinrar sig projektledaren sig ha sett en undersökning som visat att traditionen i kommunen är att inte vidareutbilda sig. Projektledaren menar att det delvis skulle kunna förklara den låga aspirationsnivån hos målgruppen. En hög arbetslöshet i kommunen kan också vara en bidragande orsak, något som kommunen delar med många andra mellanstora kommuner i landet. Nedrustningen i samhället som gäller barn, fritid, skola och kultur är en annan förklaring menar projektledaren. Till det sist nämnda ansluter sig informanten från nätverket som menar att det mycket beror på skolans struktur och resurser. Många av de ungdomar denne mött säger att det började trassla i år 5 i grundskolan.

Trots alla förklaringar till problembild så är det viktigt att se att det trots allt satsas en hel del i kommunen med sommarjobb, och ungdomsutbyten för att göra situationen bättre för ungdomar. Tyvärr når man inte de ungdomar som mest skulle behöva insatserna för sin utveckling. Möjligheten till utbyte känner de oftast inte ens till.

En viktig målgrupp är den som inte nås idag, det är en av nätverkets huvuduppgifter. Diskussioner förs i nätverket det vet vi genom utsagorna ovan. För övrigt är Lättings målgrupp i stort sett alla som kan tänkas vara i någon form av risk att hamna utanför. Noterbart är att vi inte sett särskilt många invandrare, vi har bara träffat på en tjej tidigare och hon har kommit via SFI. Vi har dock träffat många ungdomar med endast grundskola, men det finns också nästan lika många med gymnasium. Drog- och sociala problem har vi inte möjlighet att kvantifiera genom det insamlade materialet. Utbildningsnivå som låg beroende på tradition som förklaringen till problembilden får inte något självklart stöd i vår empiri, men kan ha förklaringsvärde ändå. Kanske ser det annorlunda ut i den målgrupp som projektet inte anser sig nå idag men som ambitionen är att nå i nästa steg?

Projektets metod och dess sätt att arbeta

Projektets personal betonar att en bra verksamhet är där ungdomarna behövs, på riktigt. Att ett deltagande i projektet fyller en funktion för någon annan. För dessa ungdomar fyller de en funktion för de barn som besöker Lättings. Detta definierar ramen och själen för Lättings metod.

Ja det är...vår tanke är...när man kommer hit kan ta vad som helst, via arbetslös eller det är inget riktigt arbete. Men vi säger tvärt om, det är hur riktigt som helst. För våra aktiviteter som vi går ut med, med barnen som kommer hit, de är saliga, förväntansfulla och får möta människor och göra någonting. För dem är det ju blodigt allvar och då är det vår uppgift, att det här är på riktigt. Det här är en tjänst en upplevelse vi skall förmedla till barnen som kommer hit. Och så om det är teater eller pyssla, knåpa, måla, arbeta med papier-maché eller gips, så skall det ske på riktigt. Och det är en riktig arbetsuppgift. Verksamhetsansvarig

Metodiken på riktigt är inte särskilt framtagen eller framtänkt för detta projekts ungdomar, det är en grundinställning för allt Lättings jobbar med. Den har blivit tydligare och tydligare de senaste två åren säger den verksamhetsansvarige. Delaktighet är ett viktigt nyckelord för projektledaren, att deltagaren känna att den delar ansvar för den färdiga produkten.

På sätt och vis menar projektledaren att det samma gäller för nätverkets arbetsformer, det är på riktigt och bygger på delaktighet och delat ansvar.

Vad gäller nätverkets informant betonar han framförallt teatergruppens förmåga att utveckla en gruppkänsla och stadga hos den mest fåordige. Men samtidigt beskriver informanten det projektets informanter pekat på, delaktighet och att det är på riktigt.

Jag nämner teatergruppen därför att det är den som är mest "grupp", klarar man inte av att vara i en grupp kan man inte vara med där. Utan det stärker elevens självkänsla att vara med och det stärker också socialt honom, för han måste hela tiden ta hänsyn till de andra. Det går alltså inte att vara borta om man är med i en teateruppsättning. Varken under repetition eller framförande. Det där kan vara väldigt svårt för vissa elever, men när de väl accepterat det köper de det helt. Då går det alltså inte för någon annan att komma in i gruppen och börja fuska, då åker den ut direkt. Nätverket

Utsagan är också en beskrivning av informantens uppfattning av effekterna av metoden, stärkt självkänsla, ökad social kompetens och ansvar för att det fungerar när det skall fungera. Vilket är precis de saker som projektets personal har som mål med den process de menar sätts i gång genom projektets sätt att arbeta. Att vara delaktig med stärkt självkänsla är det mer värde deltagaren skall få med sig från Lättings.

Och då att någon vänder på det...att varje person som deltar faktiskt behövs, det underlättar förståelsen, och det är väldigt lätt att man faktiskt kan... att man nog har en funktion att fylla, framförallt så har man en massa resurser att bidra med//...// Eller framförallt förstå att man har en massa tillgångar, som individ har en massa tillgångar som andra kan efterfråga. Projektledare

Förhoppningsvis får de självförtroendet, modet och återigen en viss framtidstro, ett hopp och vägledning vad de kan göra för att förändra sin situation, om det nu är att de behöver mer skolning. Det är inte kört. Verksamhetsansvarig

Det viktigaste för att den enskilde deltagaren skall få uppleva den eftersträfvansvärda känslan är att deltagaren blir synliggjord, säger den verksamhetsansvarige, att det är ett jämlikt möte. Det första är ett samtal kring vad den blivande deltagaren *vill* göra. Om den blivande deltagaren inte vet vad den vill är det tillåtet att prova, det går att anpassa efterhand säger projektledaren. Det följs upp med dagliga samtal med de verksamhetsansvariga kring arbetsuppgifterna, men syftar även till att öka möjlighetshorisonten genom att föreslå eller föra möjliga vägar på tal, säger verksamhetsansvarig. Oftast rör det sig om olika utbildningsalternativ. Vilket är de egentliga vägar Lättings vill öppna för ungdomarna i projektet. Arbete är inte det som ungdomarna skall fortsätta till i första hand, anser Lättings.

För ungdomarna som är med i det här projektet är det nog...de flesta handlar ändå om, förmodligen, att man skall hitta någon väg in i nåt utbildningssystem, för sin egen skull. Att man nog kan behöva...det är svårt idag om du inte har klart gymnasium ens. Så är det väldigt svårt att komma in på arbetsmarknaden, så därför är ju fokus mycket på utbildningsväsendet. Hur kan man hitta bra vägar för varje individ, som hur kan dom hitta vad som passar dem bäst när det gäller utbildning.
Projektledare

Informanten från nätverket menar att skälet till att samarbeta med Lättings är att få ungdomarna att gå vidare. Underförstått är "gå vidare" samma sak som Lättings menar är deras huvudmål, att lotsa ungdomarna till en lämplig utbildning.

Ett viktigt metodiskt övervägande är att alla verksamheter inte är öppna för ungdomarna i projektet. Verksamheter som riktar sig till barn är de som i första hand skall användas av ungdomarna i projektet, säger projektledaren.

Målsättningen på riktig uppnås i all verksamhet riktad till barn, *Kulturburen* och *Teatern* har mycket regelbundet aktiviteter som måste planeras och genomföras. Vi har också tidigare sett att ungdomarna är verksamma i barnverksamheterna.

Målet att lotsa till utbildning har vi funnit spår av i den tidigare redovisade empirin. Men det finns också spår av några som inte väljer utbildningslinjen.

Hur ser nätverket ut kring de unga i projektet?

Det omedelbara nätverket är kommunen, med individuella programmet, gymnasieskolan, KomVux, socialtjänsten och arbetsmarknadsenheten. Sen har vi studieförbund i vårt nätverk. Mer indirekt finns näringslivsarenan menar projektledaren. Men först och främst är det utbildningsaktörer som är intressanta.

Från informanten i nätverket får vi veta att de inte har ett så omfattande samarbete med någon annan organisation eller institution som de har med Lättings. Samarbetet är aktivt i så motto att de blivit duktiga på att se vilka ungdomar som mår bra av en period hos Lättings.

Från Lättings sida menar man att detta projekt skiljer sig från andra projekt man driver. I detta projekt krävs aktivitet från de samverkande partners som ingår i nätverket. För det här projektet har Lättings valt aktiva partners, med intresse för ungdomar, för att utveckla ett lokalt nätverk. Främst gäller det att hitta nya lösningar för att använda de resurser som finns i dag för att underlätta och förbättra vägar och möjligheter för målgruppens ungdomar. Viktigt

för ett lokalt nätverk är att det skall byggas av dem som har direkt kontakt med ungdomar, lika viktigt är det att nätverkets medlemmar kan förankra i sina respektive organisationer. Och just så har det blivit anser projektledaren.

Jag tycker att det fungerat bra det mesta, det har varit...jag har ju då varit mest konkret involverad i det här med nätverket och det har fungerat bättre än vad jag trodde. Jag var väldigt orolig, just för att jag visste inte om det skulle finnas ett genuint intresse. Risken var att det skulle bli representanter som kom, som det ofta är. Men det blev inte så, jag upplever det inte alls så, så det tycker jag är över all förväntan.
Projektledare

Informanten från Nätverket tillfrågades om samarbetet skulle fortsätta när Arvsfonden inte längre finansierade projektet och deklarerade att det skulle det göra helt klart. Tidigare hade samme informant avvisat att samarbetet med Lättings på något sätt skulle vara tidsbegränsat. Hur samarbetet började och varför det fortsatte formuleras så här av informanten:

På grund av vi har en väldig massa elever med olika intressen. När det gäller praktikdelen för elever som är intresserade av teater, eller tycker om att teckna/ måla, är det väldigt svårt att få någon typ av praktikplats ute i privatlivet. Då föll det sig naturligt att det här samarbetet med Lättings... gick så bra... //En stor del av till exempel teatergruppen på Lättings är ju elever från oss. Så det finns alltid utrymme att ha elever där nere från oss, med lite udda intressen. Nätverket

Nätverkets informant är mycket nöjd med det samarbete som redan finns med Lättings, ett redan aktivt samarbete som informanten inte ser någon bortre gräns för. Samarbetet mellan dessa verksamheter har stöd i det tidigare redovisade materialet. Informanten är exempel på den typ av deltagare Lättings ville involvera i sitt Nätverk.

Hur tror ni ungdomarna uppfattar projektet?

Att Lättings uppfattas positivt av de deltagare som nätverkets informant beskriver i utsagan ovan är väl tämligen underförstått. Lättings ger möjligheten för deltagaren att göra något denne är intresserad av, något för den med lite ”udda” intressen som informanten säger. Men det finns även en annan grupp som hamnar på Lättings från samma informant, yviga ungdomar, som informanten uttrycker det. De ungdomar som informantens verksamhet inte riktigt vet vad de skall göra med.

Och det kan faktiskt vara så att väldigt yviga ungdomar som vi inte riktigt vet vad vi skall göra med, kan få komma in på Lättings under en tid och reflektera lite grand, vad vill jag göra, kan det vara något här som jag önskar fortsätta med. Ett andningshål. Sen kanske inte teater eller teckning eller så är något för dem. Men de har i alla fall fått tid på sig under en period att tänka efter. Nätverket

De båda informanterna från projektet tror, som tidigare redovisats, att ungdomarna känner att de är viktiga och behövda. Det sker genom de aktiviteter deltagaren är verksam i. Det stämmer i alla fall med de som är nöjda med sin tid hos Lättings menar den verksamhetsansvarige informanten.

Först och främst de som har känt att de fått tagit eget ansvar, fått deltagit som vilken annan som helst. Har då fått den här uppmärksamheten, som alla behöver och längtar efter och som har fått bekräftelse på sina tankar om framtiden skall kunna ge och för att deras mål kan nås besannade. Ja de är nöjda. Verksamhetsansvarig

Sen finns det de som inte vågat ta ansvar för att dra sitt strå till stacken, fortsätter verksamhetsansvarig och de är naturligtvis inte nöjda. Ibland gäller det deltagare som vill hoppa av i förtid. Det första Lättings gör i ett sådant läge är söka en lösning i närmiljön, i andra hand söka en lösning, återigen i närmiljön, men den här gången i ett trepartssamtal mellan deltagaren, handledare och aktuell kontaktperson.

I annat fall så försöker vi ha ett trepartssamtal dels med deras handläggare/handledare på om det då är på IV eller om de har någon annan kontaktperson, och då personen i fråga. Och försöker på samma sätt diskutera det här med om det är något som vi kan lägga annorlunda eller om det finns något annat område i huset de kan tänka sig, för att bli klar, för att ge en chans att de kanske får mer (space) från...om det är något speciellt uppe på vårt område som de har svårt för, då att det är många barn eller att det är något med det. Verksamhetsansvarig

Vad som har fungerat bra menar verksamhetsansvarig är att det funnits sådan tillit från ungdomarna att de till och med gjort sig besväret att delta i den enkät som Ungdomsstyrelsen via projektet presenterade dem. Att ungdomarna övervunnit sin rädsla och misstänksamhet genom de förklaringar personalen givit; att det faktiskt är till gagn för ungdomarna själva.

Projektledaren var nöjd med att nätverket fungerat bra. Denne är dock mindre nöjd med att Lättings personal varit orolig att det de normalt gör med ungdomar inte skulle vara tillräckligt bra i detta projekt. Att det som skall göras upplevs som något annat än det de redan gör.

Jag tror att det helt enkelt är så att i projektbeskrivningen som mycket är formulerad, eller formuleringen och frågeställningen i projektbeskrivningen är fastställd från Ungdomsstyrelsen, den är väldigt byråkratiskt formulerad. Det gör att handledare och andra upplever att det är något annat än vad det är, det är för byråkratiskt helt enkelt. Projektledare

För den verksamhetsansvarige är det som inte fungerat bra att några av ungdomarna valt att hoppa av, inte orkade slå igång batterierna igen som informanten uttrycker det. De ungdomar som hade behövt stanna kvar för att komma vidare.

Att många ungdomar upplever tiden som värdefull har vi sett tidigare i materialet. Det är många som tar chansen att utvecklas. Andra tar chansen att stanna upp och reflektera. Många av dessa tar också sats för att ta sig vidare. Men sen finns det ju några som inte orkar och ger upp i förtid, trots ansträngningarna att få dem över tröskeln. Vilka metoder passar dem?

Intervjuer ungdom

Intervjuerna med de två ungdomarna gjordes under slutet av september 2004 och följde den mall Ungdomsstyrelsen fastslagit. Innan intervjuerna informerades informanterna om varför intervjuerna gjordes och på vems uppdrag. Att det inspelade bandet med intervjun skulle tillsändas Ungdomsstyrelsen gjordes också klart samt att materialet skulle bearbetas för att rapporteras till Lättings och till Ungdomsstyrelsen. Slutligen förklarades att den intervjuade deltog helt frivilligt och kunde avbryta när den ville. De båda ungdomarna som intervjuades godtog skälen och meddelade att de gärna deltog i undersökningen som informanter.

Att intervjuerna kunde genomföras först i slutet av september berodde på att kommunen fattade ett beslut om att inga ungdomar skulle gå ut i någon åtgärd före ett visst datum, vilket gjorde att det dröjde innan Lättings fick ungdomar efter sommaruppehållet.

Precis som för intervjuerna med personal och nätverk, stipulerades att intervjuerna skulle skrivas ut ordagrant efter bandinspelningen. Det har inte gått till enligt instruktionen med de föreliggande ungdomsintervjuerna. Dessa har avlyssnats flera gånger och skrivits ihop som en sammanfattning över intervjun för att sen åter avlyssnas för att transkribera de nedan redovisade citaten.

Livs situation

Måns och Linus är lika så till vida att de är svenskar och i samma ålder, 22 och 23 år gamla och har gått IV-programmet. Båda är intresserade av skapande, kreativ verksamhet. De ägnar en stor del av fritiden framför sin dator eller till konstnärlig verksamhet. Att spela spel är också något de delar intresse för, i Måns fall dataspel i ensamhet och för Linus rollspel tillsammans med kamrater. Ingen av dem är organiserad i någon förening på fritiden. Sen är de båda arbetslösa, de har aldrig haft ett riktigt arbete. Mycket är lika men mycket skiljer dem åt också.

Måns lever i en egen liten lägenhet och är uppvuxen med en ensam mamma och många småsyskon. Han beskriver sitt livsöde som speciellt, han säger att han kommer från en fattig svensk familj. Riktigt fattig berättar han.

Och att...jag kommer från en fattig familj, liksom, och vad heter det, haft det svårt...det har jag, men det är bra (i dag?), jag har arbetat så att jag har fått....allihopa liksom...det är bättre med tiden liksom men om vi ser tillbaka fem år så hade vi inte ens ett köksbord ens att börja med, det är någonting som jag kommer ihåg, så det är något som har hänt i mitt liv, kan man säga...det har blivit...jag har vart...morsan har haft kontakt med social länge alltså. Måns

I Måns nuvarande situation är ekonomin ett av de stora orosmomenten. Det är drygt att leva på socialbidrag, pengarna räcker inte, det blir minus varje månad. Det finns inga marginaler för om något oförutsett inträffar. För det skulle han behöva 1000 kr till i månaden, kanske skulle 500 kronor räcka. På frågan om hur mycket pengar han har att leva på räknar han att det, förutom hyran, är 3 200 kronor. En oförutsedd utgift blir ett hårt avbräck i den ansträngda ekonomin. Han anser att det är svårt att leva lagligt på grund av den trängda ekonomin, även om han under intervjun uttrycker att det är hans önskan att leva som en "Svensson".

Jag vill leva lagligt jag vill arbeta men liksom ge mig ett jobb som är värt också. Sen är det så här jag tycker det är så djävla drygt liksom, det här tänker jag säga till X om han frågar varför jag kommer för sent varje dag. Det är min protest alltså, det är min protest liksom...för så här fungerar aktivitetsstödet tillsammans med socialbidrag. Vad jag än gör, alltså jag kan komma en timme försent varje dag, en halvtimme försent varenda dag. Så länge inte arbetsplatsen inte sparkar mig så tjänar jag lika mycket vad jag än gör. Måns

På frågan hur han drygar ut sin inkomst ”kreativt” så svarar Måns att han väljer bort räkningar som Radiotjänst, bara äter två gånger om dagen och använder olika fildelningsprogram för att komma åt musik och film. Han vet att det är olagligt och är medveten om riskerna. Den ”kreativa” livsstilen innebär också att avstå från krog- och pubbesök, det är inte värt pengarna när man måste vända på slantarna menar Måns.

Linus bor fortfarande hemma tillsammans med mor, far och bror. Han beskriver sin familj som den perfekta familjen. Pappa är högre tjänsteman och mamma är hemma. När han beskriver sin bostadssituation menar han att det skulle vara kul med något eget men det är ingen brådska, först måste ekonomin vara bättre och det är ett jobb som krävs. En dröm är ett eget hus men anser att då måste han ha en bra ekonomi först. För att ekonomin skall bli bättre krävs ett jobb, vilket han hoppas på. För att öka de möjligheterna skall han senare i år söka en högskoleutbildning med konstnärligt inriktning för att öka möjligheterna till arbete. Utbildningen skulle kunna leda till ett yrke han drömt om sedan unga år.

På frågan om han har pengar så det räcker så svara han

Ja.....jag får...för det mesta så får jag ju hemifrån, från morsan och farsan då. men annars så klarar jag mig.... Förut när jag gick på X fick jag ungefär 2000 kr i månaden och det klarar jag mig rätt bra på. Men det vet jag inte hur mycket det skulle gå på om jag bodde själv, hur mycket pengar det skulle bli på mat och sånt. Nog tror jag att 2000 kr skulle räcka till mat men till nöje skulle det inte bli så mycket över tror jag. Linus

Hans ekonomi i dag bygger på det aktivitetsstöd han får på Lättings och det han kan få hemma.

Skillnaden mellan livssituation är mycket tydlig, trots att de båda delar många gemensamma erfarenheter och villkor. Den trygghet Linus har i sin familj gör hans position mycket mer avslappnad och ger honom möjlighet att planera framåt. Det som hindrar Måns är den upplevt trängda ekonomin och att inte ha någon nära att vända sig till om det krisar. Den upplevda ekonomin gör att vi tolkar Måns svängrum att göra ”vanliga” saker som mindre än Linus utrymme.

Skola arbete och nuvarande situation

Både Måns och Linus har gått om år 1 i grundskolan och båda har gått IV-programmet.

Måns problem började redan i grundskolans första klass, han har gått om första klass. Han började i en skola och fick börja om i en annan. På den nya skolan fick han hjälp av en elevassistent upp till år 4 sen blev det en liten grupp. Under alla år menar Måns att han och mamma kämpat för att utreda om han led av dyslexi. Det dröjde till efter det Individuella programmet innan en sådan kom till stånd. Dyslexi konstaterades och innebar att han fortsatte

på en folkhögskola som hade dyslexilinje efter två år på IV. Tyvärr var det bara svenska och endast en timme matematik där och ingen engelska, det blev för tjatigt så han avslutade aldrig folkhögskolekursen.

Från grundskolan är Måns bara godkänd i hemkunskap, teknik och idrott. Själv menar Måns att det beror på att han hoppade av i åttan i kraft av att skolplikten upphörde och började på IV i stället. Dessa två år betecknar han som de bästa i sitt skolliv. På frågan varför det var de bästa åren berättar han att han blev mobbad av en kamrat under skoltiden tills vägarna skildes i högstadiet. Trots det har han inte skolkat utan infunnit sig i skolan punktligt. Någon dag kanske han var hemma men inte i någon omfattning. På IV fanns ingen mobbing, det fanns andra med dyslexi atmosfären var annorlunda, arbetsro och inget tvång. Inställningen till skolan är inte särskilt positiv.

I dag skulle jag undvika det med allt jag har i min kropp alltså, aldrig att jag sätter min fot i den där djävla skolan alltså. Jag sätter aldrig mer en fot i en skola så länge jag lever alltså. Jag kommer aldrig att studera så länge jag lever, om det inte är i projektform eller kursform. Måns

Skälen till att han inte vill tillbaka till skolan beror delvis på de negativa erfarenheter han har men också på strukturella orsaker, behörighetssystemet och ekonomi. Skälet att Måns inte sökt någon linje och gått den vanliga vägen är att han inte har godkänt i grundämnena. Annars hade han försökt uppger han.

Ekonomin sätter sina käppar i hjulet för honom. I fall han börjar studera är han tvungen att ta studielån, uppger han, för att läsa på grundläggande nivå. Det ger honom sämre ekonomi än om han hade socialbidrag. Och ekonomin är ansträngd redan nu. Det hämmar honom och han uttrycker det som att ekonomin är en fotboja som hindrar honom att hitta tillbaka till skolan.

På en direkt fråga om han trots allt inte är intresserad av att börja läsa igen svarar han att det är han men att han ju faktiskt inte kan ta en paus i livet, sluta leva bara för att läsa upp betygen. Han summerar sin inställning till fortsatta studier som; att så länge skolan och strukturerna, (vem som skall betala vad), ser ut som de gör kommer han inte att sätta sin fot i skolan. Men blir det en reform dels ekonomiskt men också för möjligheterna att ge honom det stöd han behöver skulle han gärna gå i skolan igen. Han skulle hellre gå i skolan än vara på Lättings och liknande projekt.

Linus grundskolan blev 10 år, han gick om ett år utan att märka det, klassen var en 1-3 så han märkte inte något förrän kamraterna började år 4 och han blev kvar.

Någon mobbing vill han inte säga att han blev utsatt för. Han menar att det fanns ”tuffa” killar som var duktiga på idrott, som han inte hade något bra förhållande till. När det visade sig att han var en duktig målvakt i högstadiet höjdes hans status. Betygen var inte tillräckliga så han gick på IV för att bättra på betygen i kärnämnen, matematik, svenska och engelska. Det var de naturvetenskapliga ämnena som han hade svårast för.

Efter IV som han gick för att bättra på betygen gick han en gymnasial utbildning med konstnärlig inriktning under tre år, Vilket han omnämner som väldigt trevligt. Efter det hamnade han på Lättings teatergrupp 1 år. Därefter gick han en gymnasial folkhögskolekurs för att förbättra gymnasiekompetensen under två år. Hans omdöme är att det var trevligt att gå gymnasiet och folkhögskola. På frågan hur hans inställning är till skolan är säger han att det beror på linje, men att han är positiv till utbildning. Vad som är värdefullt för honom med skolan är att lära känna nya människor. Han kan absolut tänka sig att gå tillbaka till skolan, det finns många saker han skulle vilja pröva och i den närmaste framtiden ligger att ansöka till den konstnärliga högskoleutbildningen han så gärna vill gå.

Varken Måns eller Linus har haft andra erfarenheter än skola, praktikplatser och/eller åtgärder. De har båda varit på Lättings tidigare, Linus har bara varit på Lättings och gått i skola. Måns är mycket medveten om att han lärt mycket genom de olika praktiker/åtgärder han varit i och de är många. Framförallt förenas de båda i att de vill ha ett jobb på den vanliga arbetsmarknaden.

Måns säger att han vill arbeta, tjäna pengar och betala skatt till det samhälle han lever i.

Om jag betalar skatt kanske jag får mer respekt. Och får jag mer respekt kanske jag till och med kan få saker ändrade som jag vill ha dem. Det kanske börjar i den andan att jag får lite mer pengar och blir lite mer politiskt aktiv mera än vad jag är idag. Måns

Han säger sig gärna intressera sig för frågor i närsamhället att ta aktiv del, men för det krävs att ekonomin gör det möjligt för honom att känna sig nyttig och att han känner att han bidrar till det gemensamma.

Linus menar att det är viktigt att ha ett arbete för att:

*Det är väl vikt...jag ser det som väldigt viktigt, det svåra är bara att hitta en plats numera. Man måste ju på nåt sätt få in pengar
Är det framförallt det här med ekonomin som är viktigt med ett jobb?
Mmm...trevligt om det är en bra arbetsplats också ett ställe man trivs på
Varför är det viktigt att trivas? Om man får mycket pengar är det viktigt att trivas ändå?
Ja det ...det är det jag har svårt att se ett jobb där jag går dit och känner mig dålig varje gång jag går dit känner mig plågad går dit och sen så även om jag skulle tjäna mycket pengar så tror jag inte att jag skulle kunna jobba där alltför länge. Jag tror att jag skulle söka mig till ett annat jobb under tiden jag gick där, hoppas på ett. Linus*

Inställningen till samhällets insatser och skälen till att de befinner sig i arbetslöshet skiljer sig också.

Måns upplever insatserna som görs på arbetsmarknaden som en klappjakt och att de är värdelösa. Han pratar om reformer som skulle kunna gynna samhället, och troligen menar han genom exempelvis Lättings eller en friare användning av resurserna. Det skulle inte kosta mer än i dag att låta personer syssla med något annat och få lika mycket pengar ändå.

När han får frågan om han ser några orsaker till sin nuvarande situation, så funderar han och säger att: Skall man bara ange ett skäl är det att systemet är som det är och refererar till de tidiga bekymmer han hade i skolan. Om det hade funnits resurser redan då hade han kanske inte suttit i projektet i dag.

Linus tycker det är svårt att svara på hur han känner och hur han värderar samhällets insatser för att han skall finna ett arbete. Han går till arbetsförmedlingen och försöker hitta jobb. Han menar att det är svårt för överallt krävs erfarenhet och/eller körkort, vilket han inte har något av.

Han säger att han är på Lättings när han inte får något annat, men att han hoppas på att något annat skall dyka upp. Därför ser han Lättings som en tillfällig sysselsättning.

Det är enklare för Linus att komma hit till Lättings än att leta något annat, för då måste han ut och fråga om det finns plats på andra ställen. Han provade på en affär som sysslade med en

av hans hobbys. Eftersom det inte löste sig med den praktikplatsen gick Linus till arbetsförmedlingen och fick besked att han kunde komma på besök till Lättings någon dag senare.

På den upprepade frågan om varför han är här och inte har ett fast arbete svarar han:

Det är dåligt med jobb helt enkelt, det finns några jobb...det finns ju de där som inte har nåt krav på utbildning. Jag har väl kollat på dem men det har aldrig varit något jag varit intresserad av, jag tror inte att jag skulle ha tålamod faktiskt till. Linus

Både Måns och Linus har ju tidigare varit i olika projekt på Lättings och de är här för att de vill det, men för båda är det i stället för. De trivs på Lättings eftersom det är skapande och kreativt. Att det är fritt framhåller båda och att man träffar folk är viktigt för Linus. Båda tycker att projektformen är en bra form att arbeta i.

Skolan ter sig helt olika för Måns och Linus, trots att de startade på samma sätt, genom att gå om den första klassen. Trots att skolan inte var helt oproblematiske för Linus har han gått både IV, gymnasiet och folkhögskola. Han har dessutom uppskattat det så mycket att han vill fortsätta med ännu en utbildning. Den här gången på högskolenivå.

Måns menar att han inte fick den hjälp han behövde i grundskolan och att det dröjde till IV innan han fick den hjälpen. Han tycker att det är de bästa två skolorna i hans liv. Efter det försöker han gå en dyslexilinje, men slutar eftersom det är mer än bara svenskan han behöver hjälp med. Trots de goda erfarenheterna från IV, tänker han inte börja skolan igen. I vilket fall inte så länge situationen ser ut som den gör, att ekonomin hindrar honom. Han har inte råd helt enkelt. Det problemet förefaller inte Linus ha, han har fortfarande sin trygghet i att bo hemma och ha stöd hemifrån. Om situationen såg likadan ut för Måns, eller att samhället hade förmåga att kompensera honom, förefaller det troligt att även Måns skulle överväga att studera. Det är också den kritik som Måns riktar mot de insatser samhället gör för hans situation, stelbentheten i agerandet verkar stjälpa snarare än hjälpa Måns att ta tag i sin utbildningsgång.

Linus inställning till arbetet är att det är viktigt att få ett jobb att försörja sig på och som upplevs som trevligt. Han har tittat på arbeten som inte kräver någon utbildning men tror inte att han skulle ha tålamod till att ha de han sett hittills. Måns har också ett behov av att försörja sig men andra skäl framträder, han vill ha respekt i samhället och dra sitt strå till stacken. På så sätt känner han att det blir legitimt att engagera sig i frågor som rör närsamhället. Han bekräftar därmed att han känner på det sätt Hadenius beskriver förhållandet mellan socioekonomisk position och demokratisk kapital.

Framtiden

Framtiden ter sig olika för våra informanter trots att de delar många gemensamma erfarenheter.

Måns uttrycker krasst att han inte har några framtidsutsikter, utan lever i nuet. Det är enligt honom enda sättet att inte bli besviken eller överraskad.

Jag ser inte att jag har någon framtid så länge jag håller på så här,...det är störande

När du säger störande vad menar du då?

Man oroar sig hela tiden. Man oroar sig man kan inte slappna av man måste vara lack hela tiden måste lägga ner tankarna på så mycket annat som

är så självklart för den som tjänar mer pengar. Och jag behöver inte särskilt mycket mer pengar för att klara mig, en tusenlapp skulle räcka finfint. Måns

Han hoppas däremot att han skall få ett arbete och lön men någon familj med barn tror han inte blir aktuell förrän om 20 år. Innan dess har han utforskat världen och sitt eget mentala jag.

Linus närmste framtiden handlar om att ansöka till den utbildning han eftertraktar, naturligtvis skall han söka jobb under tiden säger han.

På frågan om han har jobb om tio år, så hoppas han det. Han tillfrågas om hur han tror att det ser ut om tio år. Linus hoppas att det ser ut som i dag med fritidssysselsättningar och intressen men att han har ett jobb. Förhoppningsvis det arbete som den sökta utbildningen leder till. Men det går nog bra med vad som helst. En egen bostad är också något han tror han har, en tvårumslägenhet, ett rum känner han skulle vara för litet.

Att han skulle ha en familj tror han inte, möjligtvis en flickvän. Ekonomin hoppas Linus är bra, men det är svårt att få jobb. Det är viktigt för honom med en stadig inkomst.

Återigen slår de båda ungdomarnas skilda upplevelse av grundtrygghet igenom, Måns vågar inte se framåt för att inte bli besviken. Linus tittar frejdigt framåt och planerar. Kanske är det som känns mest orättvist att en ung man skall behöva känna en sådan utsatthet. På sätt och vis är det sunt av Måns att kunna formulera det som ett systemfel, men hur tar han det innerst inne. Starrin har visat på en ekonomi-skam modell, så långt från att sugas in i den är inte Måns. Kanske är det så att Måns bäst motsvarar den målgrupp som Lättings vill hitta och leda till en bättre framtid, men gör de det? Vad skulle Lättings behöva göra för honom och andra i hans situation?

Nätverket

Arbetet med att bygga ett nätverket mellan myndigheter och organisationer i *Projekt Lättings partnerskap - för integration av ungdomar på arbetsmarknaden* inleddes med ett informationsmöte dit intresserade kunde komma för att orientera sig om förutsättningarna för projektet. Vid denna första träff informerades om vikten av att det var operativ personal som kom till träffarna för nätverkets kommande arbete. Med operativ personal menas de som har direkt kontakt med ungdomar. Till det första mötet hade ett tjugofemtal intresserade mött upp. Efter det har nätverket träffats sju gånger mellan 2004-04-29 och 2005-02-15 varav en träff var ett besök på Språngbrädan, ett utbildningsalternativ för vuxna i Sandviken. Det besöket gjordes 2004-09-22.

De aktiva deltagarna i nätverket har varit Socialtjänsten (biståndsenheten och ny start) Individuella Programmet, Arbetsmarknadsenheten, Arbetsförmedlingen, ABF, Lättings och Högskolan i Gävle, och varje träff har besökts av ca 8 – 10 deltagare. Efter besöket hos Språngbrädan 2004-09-22 har även Språngbrädan ingått i det aktiva nätverket.

Under det första mötet sattes ramarna för gruppens arbete upp. Viktigast för nätverket ansågs vara att jobba förutsättningslöst för att hitta kontakter och beröringspunkter mellan de olika samverkande parterna i nätverket. Målet för arbetet sattes till att hitta nya modeller och lösningar för samverkan kring ungdom i riskzon. Projektets målsättning initialt var att nätverket skulle träffas var tredje vecka, men det befanns svårt att finna tider som passade alla samverkande parter så tätt vilket gjorde att träffarna fick bli glesare. Lättings har haft ansvar att hitta lämpliga mötesdagar.

En annan viktig ramfaktor för nätverket rör kännedom om de samverkande parternas egen interna verksamhet för ungdom. Vilka resurser och möjligheter har parterna enskilt och kollektivt i nätverket? Vid det första mötet föreslogs att nätverket borde göra det möjligt att bli informerad om det arbete de andra parterna gör. Ett förslag som antogs som arbetssätt för nätverket, varje deltagande partner presenterar sin egen verksamhet vid ett nätverksmöte.

Nätverket utgångspunkt är att se förslag, åtgärder och metoder ur ungdomarnas perspektiv. De ungdomar som står i fokus för nätverkets intresse är ungdom utanför samhället eller i riskzon att hamna utanför. Ett särskilt intresse skall ägnas de ungdomar som försvinner mellan individuella programmet och arbetsförmedlingen. Dessa ansågs befinna sig i en verklig riskzon att hamna utanför.

Nätverkets andra möten har fokuserat på olika svårigheter och vad som redan görs och vad som mer kan göras för de ungdomar som nätverket satt som målgrupp för sitt arbete.

Det individuella programmet har bland annat problematiserat frågan om vad nätverket kan erbjuda elever som inte passar för program på gymnasiet. För dem har vägen till KomVux och i princip till folkhögskola stängts. Ett annat hinder, för de elever hos individuella programmet som efter tre år inte nått godkänt, är att de inte har någon koppling till de resurser arbetsförmedling eller arbetsmarknadsenheten kan stå till tjänst med förrän efter 90 dagar. Detta är ett administrativt och i någon mån metodiskt problem som nätverket behöver lösa för att gruppen inte skall riskera att hamna utanför. Att tro att utveckling skall komma tillstånd av sig själv när inget inträffat under 3 år är inhumant och orealistiskt. Så de 90 dagarna borde nätverket kunna göra något åt.

Individuella programmets särskilda intresse i nätverksarbetet är att i nätverket hitta vägar till och kanske genomföra alternativa utbildningsvägar, att kunna erbjuda och kanske skapa arbeten till de som inte lyckats eller förmått skaffa sysselsättning i form av lönebidrag/resursarbete och slutligen erbjuda alla som går IV något av värde även om de inte når G, exempelvis körkort.

ABF menar att de har verksamhet både lämpad och riktad till nätverkets målgrupp. För ungdom/vuxna har ABF tillgång till Musikhuset som drivs tillsammans med Sensus. I egen regi genomför man en Rockskola i Norrsundet, riktad till ungdom. Sen finns Pegasus i kontaktkretsen, en egen teaterförening för både ungdom och vuxna. De ansvarar för sin egen verksamhet, men samarbetar med ABF. Vidare driver ABF ett antal läger under sommaren och under sportlov, med inriktning musik, språk. De är så kallade dagläger.

Ett par ytterligare projekt som delvis riktar sig till ungdomar är Språngbrädan, ett projekt i samarbete med KomVux, Tillväxtkontoret och EU, för ungdom/vuxna som behöver extra stöd för sin grundutbildning. Ett projekt som ABF var med att starta är idag ett eget kooperativ för estetisk verksamhet för funktionshindrade, Drömfabriken. De sistnämnda projekten finns i Sandviken. Grunden i all verksamheten ABF genomför är studiecirkeln, kulturverksamhet och orienteringskurser. Alla tre delarna är intressanta för den grupp nätverket har i fokus. Särskilt puffades för orienteringskursen som kan ha olika inriktning och utformning. Orienteringskursen skulle kunna vara en alternativ utbildningsväg för nätverkets målgrupp. Likaså skulle kooperativa lösningar kunna vara ett alternativ för nätverket att kunna hitta och erbjuda arbetstillfällen till nätverkets målgrupp

Från socialtjänstens har frågor kring resurser, arbetssätt och regelverk ställts, Vad är lag och vad är metodiska överväganden? Metodik som lägger onödiga hinder i vägen är viktigt att upptäcka. Det sker genom att granska vilka syften och effekter förgivet tagna metoder tjänar. Ett exempel är de 90 dagarna utan kontakt med de resurser arbetsförmedling och arbetsmarknadsenhet har att erbjuda nätverkets målgrupp. Här gäller det att se över när metoder är ett stöd för att motivera ungdomen att lösa sina problem själv, och när metoder är ett hinder som fångar ungdomen i en riskzonsfälla.

Alternativa försörjningskällor som kriminalitet, droger och svartjobb hamnade på agendan, en del snabbt avslutade biståndsärenden kan förklaras med just det. En fråga är då hur följer vi upp det? Hur ser vi på frågan etiskt, är det en samhällelig- eller en individuell fråga att följa upp vetskapen om alternativa försörjningskällor? Vilken försörjning kan nätverket erbjuda?

Missbruk är något som sällan upptäcks förrän i kontakten med socialtjänsten, IV upptäcker det sällan. Hur skulle missbruk kunna upptäckas tidigare?

En fråga som aktualiserades är att avhoppet från IV är tämligen litet, och där finns en upparbetad kontakt mellan IV och socialtjänst. Men vad händer med de ungdomar som hoppar av ett nationellt program? Detta kanske är en större riskzon? Vilka kontakter krävs för att identifiera dessa ungdomar?

Ytterligare en grupp ungdomar som hamnar mellan två stolar är de flickor som får barn under skoltiden. Socialtjänsten förlorar kontakten med dessa. I och med detta hamnar de som en särskild grupp i riskzon. Deras position framstår som särskilt svag då det framgår att många planerar att skaffa barn för att få en identitet som mamma, eftersom de andra möjligheterna upplevs som stängda. De hamnar i en ännu svagare position vilket naturligtvis innebär en ökad risk även för barnet att hamna utanför.

Här blir det en konflikt med föräldrabalken menar socialtjänsten. När en ung flicka på individuella programmet blir med barn söker de bistånd hos Socialtjänsten. Principen är att dessa kvinnor efter barnledigheten skall återgå till IV. Detta är sällan eller aldrig fallet. En konflikt uppstår med föräldrabalken då det enligt denna är flickans föräldrar som skall söka bistånd för dotterns och sitt barnbarns uppehälle. Detta gör att kontakt mellan ungdomen och dennes handläggare bryts när andra handläggare tar över ärendet. De unga mammorna skaffar sig bostad och överlever, om än knappt, på bostadsbidrag, underhåll och föräldrapenning och kan vara svåra att nå och motivera efter föräldraledigheten.

Det man kan erbjuda är praktikplatser, enligt principen mer av samma sak, vilket de redan gjort klart på individuella programmet. Det ses inte heller som ett särskilt lockande alternativ

för ungdomarna, även om det i förlängningen skulle innebära en väg ut ur beroendeställning och fattigdomsfälla.

Detta aktualiserar problemet med de trubbiga verktyg myndigheter har att motivera individer som ställs eller har ställt sig utanför att ta plats i samhället. Hur gör man det?

Bristen på redskap för att erbjuda utveckling för ungdomen är uppenbar, det enda vi kan erbjuda är det som ibland kallas arbetslinjen. Det samhället kan erbjuda förutsätter att den erbjudne kognitivt skall överväga och fatta abstrakta beslut som kräver konkreta erfarenheter för att den beslutande skall ha en rimlig möjlighetshorisont att fästa blicken på.

Nätverket borde kunna hitta exempel på alternativa aktiviteter för dessa ensamma mammor kanske som korttidsvolontär. Dessa aktiviteter bör kunna ersätta de korta och tämligen meningslösa beställningar som i dag görs till arbetsmarknadsenheten på praktik för att bryta långtidsinskrivningen. En praktik som mer tjänar syftet att hyfsa statistiken än för att tjäna den enskilde.

För nätverket gäller det att i första hand utforska friutrymmet för insatser och att i andra hand se till att regelverket ändras för att möjliggör andra alternativ. Detta svarar mot den viktiga delen som rör medborgarskapet.

Som ett exempel på möjliga aktiviteter för gruppen ensamma mammor nämndes IDA-projektet i Gävle som lades ner och att ABF driver ett projekt för ensamma mammor i Sandviken som bygger på alternativa sätt att se på utveckling och medborgardimensionen. Här kan det finnas uppslag och idéer för framtida insatser för unga mammor.

Gapet mellan ungdomars förväntningar på arbete och de reella möjligheterna var en allmän erfarenhet. Ungdomars genuina önskan uppfattades från Socialtjänsten vara att få ett arbete, tilltron att kontakten skulle vara kortvarig uppfattades också som stark. Vilket arbete som helst förbyts snabbt i ett antal förbehåll, ej vård eller ej McDonalds. Vilket avslöjar en viss aningslöshet hos de sökande.

Här gav arbetsmarknadsenheten förslag på det 12 veckors program som Utvecklingscentrum ger. Ett program som verkligen utmanar och fokuserar på vad som är möjligt här och nu, eller vilken väg som man måste ta för att nå det man önskar.

När ABF presenterade sina goda erfarenheter från sina Europaskolor, sitt dyslexiprojekt samt sina biståndsprojekt öppnades för en diskussion kring eventuella möjligheter för ungdom att delta som aktiva i biståndsprojekt. Möjligheten finns menade Ulrik (Lättings internationellt ansvarige). Att var behövd är ett viktigt värde för alla särskilt för ungdomar på väg att hamna utanför. Kanske finns möjligheten närmare eller på hemmaplan? Kanske ett projekt för tredje årets elever med förberedelse och en volontärvistelse.

Att en volontärvistelse skulle vara en viktig erfarenhet för de ungdomar som nätverket har fokus på framstod som tämligen klart. Men hur skall man få dem att faktiskt våga?

Nästa fråga är hur det skall göras. Det framfördes att det behövs en lång startsträcka för denna grupp ungdomar, så tanken framkom att det skulle behöva förberedas länge av exempelvis individuella programmet, kanske tillsammans med ett studieförbund eller en organisation med vana av att sända ungdomar utomlands.

Vid nätverkets senaste träff, 2005-02-15 diskuterades möjligheten via wwl, world wide lattings, hitta lösningar för några av de ungdomar vi identifierat som målgrupp för nätverket, främst kan det ske genom programmet *Ungdom* men även genom SIDA och SALIDA. Här skulle finnas möjlighet till ungdomsutbyte. Det skulle även kunna innebära professionellt utbyte mellan verksamma professionella som arbeta med ungdomar i liknande situation. Möjligheten till erfarenhetsutbyte och metodutveckling såg som stora. Men nätverkets fokus är att hitta former för ungdomarna i första hand.

Möjlighet till utbyten för ungdomar på individuella programmet sågs som möjliga om programmet har tillgång till ett nätverk med flera utbytesländer. Vinsten för individuella programmets deltagare sågs både för de som reser och de som får träffa ungdomar från andra länder på hemmaplan. Metodisk borde även ett organiserat utbyte kunna sprida ringar på vattnet om möjlighet till utbyte bland vänner och bekanta till det individuella programmets deltagare. En samverkan mellan ABF och arbetsmarknadsenheten borde också kunna vara fruktbar i fråga om utbyte för ungdomar.

Nätverket har genom sitt arbete fått inspiration och genuint intresse att söka medel för ett Navigatorprojekt hos Ungdomsstyrelsen, för ett projekt om hur programmet *Ungdom* kan användas i myndighetssamverkan för gruppen ungdom utanför eller i riskzonen att hamna utanför. Lättings får i uppdrag att ansöka om medel, genom sin förening, för att genomföra projektet. Nya samverkande parter med intresse för målgruppen unga utanför eller i riskzon att hamna utanför är välkomna att delta när verksamheten kommer igång.

Reflektioner och diskussioner kring materialet

Vilken är Lättings pedagogiska teori?

Föreliggande utvärdering är en pedagogisk värdering av Lättings *Projekt Lättings partnerskap - för integration av ungdomar på arbetsmarknaden* där ett av målen är att reda ut vilka pedagogiska förutsättningar projektet ger för utvecklande processer för de ungdomar som deltar i projektet, för Lättings självt och slutligen för Nätverket som skapats för att finna nya vägar för ungdomar utanför eller i riskzon att hamna utanför samhället. Det första vi måste få en bild av är vilken pedagogisk teori, eller läroplanskod, vi kan spåra i projektet. Projektplanen är det officiella dokumentet för att definiera utgångspunkter, filosofi och plan för arbetet. På något sätt kan vi kalla det en läroplan. Vi vänder oss tillbaka till Englund och Berg och deras läroplansanalys för att få ett grepp om vilken typ av läroplanskod vi kan finna i projektet. Det fält vi kan finna Lättings i är tårtbiten som begränsas av axlarna Progressivism – Rekonstruktionism. Var vi skall slå ner märket för Lättings läroplanskod är inte möjligt att säga exakt men går att positionsbestämma något mer precist i det fältet.

Det finns ett genuint självbildningsideal i Lättings ansökan som har sina rötter i både Rousseau och Kant. Ett bildningsideal som sedan förvaltats av, bland andra, Hans Larsson, filosof och folkbildare i början av seklet, och Oscar Olsson som 1902 bildade den första studiecirkeln.⁵¹ Självbildningsidealet finner vi i Lättings läroplanskod genom tydliga spår att bildningsprocessen skall ske jämlikt och på deltagarens initiativ och intresse. Det aktiva valet hos deltagaren betonas på många ställen. Bildningsidealet inrymmer också en frigörelseprocess, ett emancipatoriskt kunskapsintresse enligt Habermas, från människans självförvållade omyndighet.⁵² Ett sätt att känna igen att en emancipatorisk process skett är att självförtroende, självkänsla och en utvecklad social kompetens har ökat. Det är ord hämtade ur Lättings projektbeskrivning⁵³, och starka argument för att det är en progressiv läroplanskod. Ytterligare skäl att placera Lättings progressivt är betoningen på individen i centrum med personlig coachning och planering av framtiden med utgångspunkt i den egna önskan om riktning på utvecklingen. Slutligen ser vi hur den personliga aktiviteten uppmuntras vilket är ett annat kännetecken på en progressiv bildningstanke.

Men placeringen i analysfältet omfattar även medborgaridealets bildningstanke med de framåtsyftande och förändrande aspirationerna i det att det rör spänningen mellan individ och samhälle.⁵⁴ Bildningsmässigt och i synen på människa, lärande och kunskap delar de två riktningarna ursprung och grund. Det skall snarast förstås som att det progressiva idealet beskriver människan i samhället och det rekonstruktiva idealet beskriver samhället i människan. För vårt medborgerliga ideal finner vi spår i texten till projektansökan att; *delaktighet, att vara behövd och för att vilja ta plats i samhället*, är uttryck för en medborgerlig läroplanskod.

Den mest precisa placering i fältet för en pedagogisk teori finner vi om vi placerar Lättings närmare den progressiva axeln än den rekonstruktiva.

Vi har nu funnit den punkt från vilken vi, genom insamlad empiri, skall värdera Lättings projekt som en pedagogisk påverkansprocess.

⁵¹ Stensmo, C. 1994, Berg, G. 1999 och Ambjörnsson, R. 1998

⁵² Berg, G. 1999

⁵³ Projekt Lättings partnerskap - för integration av ungdomar på arbetsmarknaden s 4

⁵⁴ Berg, G. 1999

Vem finns i Lättings projekt och varför finns de där?

Enligt den redovisade litteraturen borde vi ha träffat ungdom som är i riskzon för att marginaliseras på grund av kort skolbakgrund, utomnordisk härkomst och framförallt att de kommer från ett socioekonomiskt strata som missgynnats under 1990-talet, arbetarklassens barnbarn.

Visserligen har vi träffat, i enkäter och intervjuer, ungdomar med kort skolbakgrund, men vi har också mött de som har gymnasium och ändå befinner sig i riskzon för ett socioekonomiskt utanförskap. För några av de ungdomar vi lärt känna lite mer finns tecken som tyder på att de redan befinner sig i utanförskap både ekonomiskt och socialt. Men ändå är inte gruppen ungdomar i den här utvärderingen samma ungdomsgrupp som beskrivs i rapporten *Unga utanför* eller i forskningsprojektet *Ungdom i tidens gråzon*.⁵⁵ Stora delar av denna utvärderings ungdomsgrupp förefaller vara mer etablerade än de som beskrivs, eller så är det en chimär. Den undersökta gruppen består av tretton ungdomar som deltagit i en enkät och två ungdomar som vi lärt känna i intervju. De flesta av dessa bor hemma hos sina båda föräldrar, som troligen har sin försörjning i offentlig sektor och hör till det socioekonomiska stratat (lägre) medelklass. Den typiska ungdomen har aldrig kunnat försörja sig själv utan varit mer eller mindre beroende av stöd från samhället och/eller föräldrarna. Många är yngre och har precis slutat skolan vilket förklarar en del kring försörjningen för dem men inte för de äldre ungdomarna. Är ungdomen tjej har den troligen gymnasium, och är den kille är den troliga skolbakgrunden endast grundskola.

De ungdomar vi mött i föreliggande utvärdering är ungdom i tidens gråzon, ungdom som upplever sig behövd av ingen och berövad en plats i samhället, som också behöver någon som öppnar dörren så att de kan slinka in och erövra sin plats. Kanske är gruppen i riskzon för att hamna utanför större än *Unga utanför* och *Ungdom i tidens gråzon* visat.

Skälen till att de inte har plats på arbetsmarknaden har mer strukturella orsaker än individuella orsaker. Ungdomars problem att få plats är ett samhällsligt problem inte ett individuellt problem, men ungdom kan få personliga bekymmer när ansvaret för strukturen läggs på den enskilde individen.⁵⁶ Den risken är särskilt stor i den retorik som fyller dagstidningar och media som talar om att det är fel på de arbetslösas kompetens och att de behöver förändra sig för att duga på marknadens villkor.⁵⁷

Socioekonomisk strata har dock stor betydelse för hur den enskilde ungdomen kan mobilisera sina resurser till förändring. Det ser vi tydligt framförallt i intervjuerna med Linus och Måns, generationskamrater, med ungefär samma svårigheter i skolan men det socioekonomiska ursprunget gör stor skillnad för deras reella risk att hamna i utanförskap. För Måns del gäller att han med all tydlighet länge har befunnit sig utanför och därför behöver hjälp att upptäcka en giltig möjlighetshorisont⁵⁸ och att erövra en väg in i samhället genom att påverka hindrande strukturer. För Linus kan riskzonen bli till en kort period under ungdomsåren då hans socioekonomiska bakgrund ger honom en möjlighetshorisont och bättre resurser att mobilisera än Måns. För Måns är de socioekonomiska skillnaderna större än generationstankens förenande faktorer. Den sociala stratifieringen förklarar att det för ena halvan av projektets deltagare finns kraft till förändring genom utbildning och saknas kraft hos den andra. Och den gäller definitivt när vi ser på Måns och Linus olika förutsättningar och dess likartade skolhistoria. Att det socioekonomiska utgångsläget har avgörande betydelse beskriver även forskningsprojektet *Ungdom i tidens gråzon*.⁵⁹

⁵⁵ SOU 2003:92 "Unga utanför" och Bunar, N & Trondman, M, 2002

⁵⁶ Bunar, N & Trondman, M, 2002

⁵⁷ Svensson, R. 1998, i Starrin, B och Svensson, R. 1998

⁵⁸ Bunar, N & Trondman, M

⁵⁹ ibid

Måns och Linus ger en tydlig bild av projektets spännvidd av deltagare. Måns kanske är ett exempel på den målgrupp som skulle stämma bra med forskningsprojektets beskrivningar och den målgrupp Lättings vill nå genom sitt arbete med nätverket.

Linus mår bra av projektet, och dess läroplanskod. Den stödjer honom i hans utveckling och han kan omsätta den i mobiliseringsfaktorer i det egna projektet. Måns mår också bra av projektet av samma skäl som Linus, men han skulle behöva mer för att kompensera det Linus har med sig genom sitt ursprung. Det Måns troligen skulle behöva är att uppmuntras till ett kollektivt handlande.⁶⁰ Hans behov är, förutom en vidgad möjlighetshorisont, att förändra förutsättningarna, ändra spelreglerna, men eftersom hans resurser är begränsade vad gäller personligt nätverk behöver han stöd av andra nätverk som kan agera enat. För Måns del skulle det var viktigt att läroplanskoden rörde sig närmare den medborgerliga axeln, eftersom självbildningsidealet inte är tillräckligt för att Måns skall kunna mobilisera de resurser han behöver för att ta plats i samhället.

Vad betyder det för projektdeltagaren att delta i projektet?

Projektet har stor betydelse för deltagarna, det kan vi läsa i både enkätsvar och intervjusvar. Måns och Linus har varit på Lättings förut och kommer tillbaka för att de trivs med projektformen och för att de trivs med arbetsuppgifterna. Det samma gäller för ungdomarna i enkäten som anser att projektet utvecklar dem som individer och att det borde finnas fler projekt av den här typen. Deltagarna i projektet ser ett mycket stort livsvärde i de kunskaper och erfarenheter de utvecklar under sin tid i projektet. Erfarenheter och kunskapers bytesvärde från projektet uppfattar deltagarna som tämligen lågt. Kopplingen mellan en tid i projektet och möjligheten till att få ett arbete är svag i de utsagor som analyserats.

Det låga bytesvärdet deltagarna ser i projektet beror delvis på arbetsmarknadens struktur, delvis på projektets målsättning. Huvudskälet till att ungdomarna inte får något arbete efter Lättings är att det helt enkelt inte finns arbeten. Arbetslöshet i allmänhet och ungdomsarbetslöshet i synnerhet är en strukturell företeelse inte individuell,⁶¹ vilket gör att bytesvärdet allmänt i arbetsmarknadsprojekt är tämligen lågt.⁶² Det andra skälet att ungdomarna upplever ett lågt bytesvärde beror på projektets metodiska val att uppmuntra till utbildning snarare än arbete i förlängningen av projektet. Att ungdomarna inte ser kopplingen mellan ett arbete efter projektet och de aktiviteter som sker i projektet är därför en logisk konsekvens av struktur och metod.

Om deltagaren har förväntningar på ett högt bytesvärde på projektets aktiviteter, som ofta är fallet i arbetsmarknadsåtgärder,⁶³ finns risk för negativa lärandeprocesser när förväntningarna inte infrias. Den risken är stor för den unge killen, som hade enbart grundskola, med så höga förväntningar på arbete efter Lättings att han inte hade några andra planer. För honom kan deltagande i projektet innebära ytterligare ett steg mot utanförskap om han inte förmås mobilisera resurser till förändring. I hans fall är det troligt att den mest framkomliga vägen sker genom en vidgad möjlighetshorisont och kanske även stöd för att ändra på förutsättningarna genom kollektivt handlande.⁶⁴

Livsvärdet är det stora värdet för deltagarna och livsvärdets stora kvalitet är att det är sammanhangsskapande. Genom att tiden i projektet är sammanhangsskapande utgör det också grund och möjlighet för deltagaren att mobilisera resurser för att ändra på den egna situationen. Detta sker genom alternativa planer för tiden efter Lättings, i de flesta fall för

⁶⁰ Hadenius. A, 1999

⁶¹ "Arbetslöshetens villkor - om ungdomsarbetslöshet och marginalisering i de nordiska länderna". Arbetsmarknadsstyrelsens Rapportserie, Ura 1998: 3

⁶² Carling C-E, 1999, 2000 och 2003

⁶³ Carling C-E 2003

⁶⁴ Hadenius. A, 1999

fortsatta studier. Det är ett mycket betydelsefullt värde för deltagarna, alldeles särskilt om det är en medveten insikt hos dem. Det finns skäl att anta att så är fallet hos dem som avser att fortsätta sina studier för den egna utvecklingen och för ett framtida arbete på arbetsmarknaden. Måns är en av de deltagare vi känner bäst och vi ser hur han värjer sig mot utbildning, trots att han ser det som enda vägen till att ändra situationen. Att han inte slår in på den vägen beror på hans utsatthet och kraflöshet att rå på strukturella problem. Det är egentligen inte hans problem. Det *görs* till hans personliga problem därför att samhället inte kan utjämna den ojämlikhet han utsätts för på grund av hans socioekonomiska ursprung. Så länge strukturen hindrar honom finns ingen framtid för honom menar han. Några individuella resurser att förändra de strukturella hindren har han inte tillgång till utan får lita till egna nätverk byggda med hjälp av jämlikar för att ändra på de strukturella förutsättningarna.

Värdet av projektet är stort för deltagarna, inte för att det direkt leder till arbetet utan för att de är anställningsberedda och hålls kvar i samhället och uppmuntras att mobilisera sina resurser. Genom att de utvecklar och praktiserar de tre kvaliteterna i medborgarskapets grundfundament; *delaktighet, inflytande* och *deltagande*⁶⁵ i skarpt läge, det vill säga på riktigt har de grundförutsättningarna för att förvalta och utveckla sitt demokratiska kapital. Det räcker i många fall för de deltagare projektet har. Men projektets mål är att rekrytera de som redan står utanför och då behövs en ännu mer tydlig medborgerlig läroplanskod för att erbjuda deltagarna resurser för kollektivt handlande kanske även att erbjuda en alternativ arena för dessa ungdomar. Ett aktivt nätverk kan vara ett forum och en resurs för ungdomarna att förändra villkoren. För de ungdomar som står utanför samhället måste strukturerna ändras för att deras resurser inte skall slösas bort av samhället.

Har projektet en bärkraftig idé och grund för sin målgrupp?

Det är tämligen oproblemiskt att avtäckta hur Lättings läroplanskod, de filosofiska grundantaganden som styr den påverkansprocess de avser genomföra, omsätts praktiskt i verksamheten i allmänhet och i detta projekt i synnerhet. Deras praktiska arbete genomsyras av ett konstruktivistiskt sätt att se på lärandet i ett sammanhang.⁶⁶ För de flesta ungdomarna i målgruppen är det rätt väg att; *göra saker på riktigt, inbjudas dela ansvaret och vara helt och fullt delaktig* i det som projektet producerar.

En viktig insikt är att projektets design är bra för många, men inte för alla. För att nyckelordet *på riktigt* skall ha någon innebörd för ungdomen måste den också uppfatta att det projektet producerar, kultur för barn, är en viktig produkt. Om inte ungdomen uppfattar produkten projektet producerar som viktig faller hela den pedagogiska strategin till marken utan att ge önskad effekt. Den kan till och med ge negativa konsekvenser i form av negativt lärande. Betydelsen av att verkligen undersöka deltagarens motiv och dennes egen önskan att få delta i projektet framstår som ytterst central i Lättings praktiska genomförande av sin plan för lärande. Det innebär att avvisandet av andras val (myndigheter och institutioner), för den unges räkning om att detta är bra för denne, är en pedagogisk grundbult för projektet. Nyckelordet *på riktigt* har betydelse endast om den unge uppfattar det som att det är på riktigt och värdefullt för någon annan. Här slåss Lättings ibland mot underförstådda repressiva strukturer. Hot, från andra myndigheter och institutioner, om utebliven försörjning tvingar ungdomar göra val som inte är konstruktiva för deras utveckling. Detta i sin tur punkterar hela det pedagogiska genomförandet, helt oberoende av den unges intentioner, och långt bortom Lättings önskan om vad den vill erbjuda den unge. Detta är ett exempel på en dold läroplan,⁶⁷ som uppstår mellan teori och praktik och skapar svårigheter som kan leda till förödande

⁶⁵ SOU 2000:1

⁶⁶ Säljö, R. 1992

⁶⁷ Braoady, D. 1981

konsekvenser för den unge helt i onödan. Här finns en grund för ett gemensamt kollektivt handlande, nätverk och ungdomar kan med förenade krafter förändra förutsättningar för produktiva val. Detta skulle vara ett plusvärde dels reellt genom att förutsättningarna ändras, dels metodiskt genom att visa på kraften i ett kollektivt handlande.

Som tidigare sagts är metodutveckling mot en mer medborgerlig läroplanskod viktig för att tillgodose de behov ungdomar redan utanför samhället har för att ta plats i samhället. Möjligheterna för metodutveckling är goda, informanterna från projektet berättar om hur den nuvarande läroplanskoden satt sig under de senaste två åren. Det har skett genom ett metodiskt arbete med verksamhetsutveckling för att få filosofi och grundantaganden att bli del av hela personalen. Resultatet är att vi kan granska en genomtänkt pedagogisk filosofi som omsätts praktiskt och innebär viktiga värden för de flesta ungdomar som finns i verksamheten. Metodutvecklingen är en pågående process initiativet till nätverket är en logiskt följd av den pedagogiska medvetenheten hos projektet.

En intressant reflektion kan göras till den osäkerhet som funnits i personalen, om de gör "rätt" saker med tanke på de kriterier som satts upp av Ungdomsstyrelsen. Här kan vi också se en dold läroplan med andra implikationer och antaganden än Lättings som skulle kunna påverka verksamheten åt ett annat håll Lättings tänkt sig om inte föreningen litat på och framhärdat sina egna antaganden om lärande och önskvärda resultat.

Hittar projektet nya vägar för ungdomar utanför?

Nätverksbyggandet var projektets nyskapande bidrag till Ungdomsstyrelsens huvudprojekt. Det var dessutom ett av huvudmålen för Lättings. Målet var att myndigheter och institutioner i samverkan skulle förbättra möjligheterna för ungdom utanför samhället. I utvärderingens tidigare delar syns behovet av ett nätverk för samverkan som en logisk följd av Lättings metodiska utveckling som arbetsmarknadsåtgärd både för ung och gammal. Genom att arbetslösheten är strukturell behövs alternativa insatser bortanför de traditionella insatserna att vässa arbetskraften på marknadens villkor. Många av ungdomens problem att få plats i samhället är strukturella och oftast kopplade till bristen på arbete. Nätverk är en lösning för att inte ungdomar skall hamna mellan stolarna i hanteringen av ungdomars strukturella problem och tillgång till samhällets stödinsatser.⁶⁸ För att kunna påverka strukturerna behöver Lättings och Lättings ungdomar hjälp av ett nätverk för att förändra förutsättningarna. Framförallt blir det akut att kunna påverka strukturerna om Lättings lyckas nå den grupp man inte når i dag, gruppen ungdomar som står helt utanför samhället. Bildandet av ett nätverk är därför både ett nyskapande bidrag men också en naturlig del i ett utvecklingsarbete av en metodiskt medveten arbetsmarknadsåtgärd och dessutom helt nödvändig för gruppen helt utanför. Traditionella åtgärder hjälper inte gruppen helt utanför. Det finns snarare en risk att de stjälper den det är tänkt att stödja.

Nätverket har fungerat under knappt ett år, cirka 10 månader, effekterna är inte så dramatiska, det har inte skett några revolutioner på fältet *åtgärder för unga utanför*. Resultatet av arbetet är trots det mycket betydelsefullt, det är en lärandeprocess för alla inblandade vilket på sikt har potential att faktiskt förändra strukturer i arbetet med unga utanför. Viktigt arbete som utförts är att olika problemområden för ungdom utanför och i riskzon att hamna utanför har avtäckts. Strukturella komplikationer i förhållande till individuella svårigheter har kunnat upptäckas vilket medfört att metoder som direkt motverkat ungdomars utveckling har omprövats i mindre omfattning. Olika förslag på alternativa lösningar, på problem som nätverkets olika samverkande parter formulerat, har funnits i nätverksgruppen. Det är små men viktiga steg i ett utvecklingsarbete mot en metod som stödjer unga utanför eller i riskzon att hamna utanför. Rent konkret har nätverket gemensamt valt att söka medel för ett Navigator-

⁶⁸ Lundgren, M & Persson, B, 2004

projekt för att använda programmet *Ungdom* för gruppen utanför eller i riskzon att hamna utanför. Just internationellt utbyte antas i nätverket ha positiv betydelse för hur ungdomarna i målgruppen uppfattar sin möjlighetshorisont.⁶⁹

Det finns goda förutsättningar för att nätverket kan hitta nya och kreativa vägar för ungdomar utanför eller i riskzon att hamna utanför genom ett fortsatt nätverksarbete. En bedömning är att arbetet måste ha fokus på att förändra inte bara individens uppfattning av den egna möjlighetshorisonten utan även jobba för att förändra strukturer och då framförallt att uppmuntra och förenas i kollektivt handlande med gruppen ungdom utanför eller i riskzon att hamna utanför.

Slutord

Ungdom i tidens gråzon är en stor grupp, det är alla ungdomar som inte upplever sig behövda av samhälle, får chans att bli "vuxna" med ansvar för sig själv och det egna samhället. De saknar egen ekonomi, bostad och ett eget arbete. I den här utvärderingen har vi mött många ungdomar i den gråzonen. Genom att befinna sig i gråzonslandet är man också i risk att permanent bli ställd utanför. Det är inte något vi vet skall ske, men det är något vi inte vill skall ske. Vi har inte råd att förlora ungdomar som aktiva samhällsmedborgare. Ett sätt att motverka utslagning är exempelvis med Lättings olika projekt för arbetslös ungdom.

Genom utvärderingen kan vi se att det är ett bra sätt också, men att det kan bli ännu bättre och ännu vassare för att stödja ungdomar att ta plats i samhället. Det kan bara ske genom metodutveckling. Det vet Lättings därför att de har en aktiv och medveten pedagogisk strategi för hur deras insatser genomförs. Lika väl vet de att de inte når alla ungdomar, det finns en grupp som står helt utanför samhället. För att nå dessa behöver Lätting aktivera ett arbetande nätverk, därför har det aktuella projektet kommit till.

Nätverket är viktigt även metodiskt, utvärderingen har antytt att Lättings metoder inte räcker för att utjämna de socioekonomiska ojämlikheter som finns i målgruppen ungdom utanför eller i riskzon att hamna utanför. För att ge de mest utsatta ungdomarna en chans i samhället måste strukturella hinder ifrågasättas och förändras. Nätverk måste byggas som kompenserar de mest utsatta gruppen ungdomars brist på informella nätverk. De mest utsatta ungdomarna måste få positiva och utvecklande erfarenheter för att ha en horisont med möjligheter att fästa blicken på, i stället för hinder, när de skall fatta sina aktiva val.

Allt detta klarar inte Lättings själv utan måste få draghjälp av andra parter för att kunna erbjuda kompenserande strukturer till de mest utsatta ungdomarna. Det arbetet har börjat genom detta projekt och det har mycket goda möjligheter att lyckas.

Eftersom detta är en pedagogisk utvärdering kan vi inte avstå från att peka i någon pedagogisk riktning för ett utvecklingsarbete. De positiva värden ett självbildningsideal har lyfts fram i utvärderingen, det är en bra och framkomlig väg för de flesta, men för de mest utsatta finns det starka motiv att röra sig mot ett tydligare medborgarideal. I specialpedagogiska sammanhang brukar vi säga att det som är bra för de mest utsatta inte är skadligt för de övriga. I detta fall torde det snarare vara så att det skulle gagna alla ungdomar men är helt nödvändigt om unga utanför eller i riskzon att hamna utanför skall kunna ta sin legitima plats i samhället

⁶⁹ Bunar, N & Trondman, M, 2002

Litteraturförteckning

- Arbetslöshetens villkor - om ungdomsarbetslöshet och marginalisering i de nordiska länderna. Arbetsmarknadsstyrelsens rapportserie, Ura 1998:3
- Arendt, H. 1986. (i original 1958) Människans villkor. Stockholm. Röda Bokförlaget.
- Asplund, J. 1987. Det sociala livets elementära former. Göteborg. Korpen
- Asplund, J. 1991. Essä om Gemeinschaft och gesellschaft. Göteborg. Korpen.
- Bengtsson, H. 1997. Steget till ett arbete. Processutvärdering av ett arbetsmarknadsprojekt för långtidsarbetslösa. Wigforssinstitutet, Högskolan i Halmstad
- Berg, G. 1999. Skolkultur nyckeln till skolans utveckling. Stockholm. Gothia
- Bjurström, E. (1997) Högt och lågt – smak och stil i ungdomskulturen. Umeå. Boréa.
- Broady, D. 1981. Den dolda läroplanen. Stockholm.Symposion Bokförlag
- Bunar. N. & Trondman. M. (red) 2000. Varken ung eller vuxen. Stockholm.Atlas
- Carlgren, I. 1992. Kunskap för bildning. SOU 1992:94. Stockholm. Allmänna Förlaget.
- Carling, C-E. 1995. Drogfritt Liv?-en studie om lärandeprocessen i ett motivationsprojekt inom kriminalvården. Gävle: Högskolan Gävle-Sandviken Institutionen för Humaniora och Samhällsvetenskap.
- Carling, C-E. & Hoff - Lindahl, I. 1997. Utvärdering av kurs i sex och samlevnad - HIV/STD. Gävle. Föreningen för Lek, Idrott och Kultur.
- Carling, C-E 1999 Den arbetslöses perspektiv på värdet av arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Gävle. Institutionen för Humaniora och Samhällsvetenskap
- Carling, C-E. 2000. Europa ungdomars nya arbetsplats – ett Youth Start-projekt hos kulturföreningen Lättings i Gävle. Gävle. Lättings
- Carling, C-E. 2003 Jobbrotation Gävle – för regionens tillväxt. Gävle. Eductus
- Ellström, P-E. 1992. Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet. Stockholm. Publica
- Frankel, V. E. 1986. (I original 1946). Livet måste ha mening. Stockholm. Natur och Kultur.
- Fromm, E. 1943. Flykten från friheten. Stockholm. Natur och Kultur.
- Giorgi, A. 1989. Learning and memory from the perspectiv of phenomenological psychology. I, Valle, R.S, Halling, S. (eds) Existential-phenomenological perspectives in psychology, New York. Plenum press.
- Habermas, J. 1981 (I original 1962). Borgerlig Offentlighet. Arkiv förlag
- Hadenius, A. 1999, Medborgarskap, socialkontext och institutioner – Perspektiv på svensk demokrati i SOU 1999:84 Fritzes offentliga publikationer.
- Helander, J. 1996. Att leva medan tiden går. Stockholm. Natur och Kultur.
- Härenstam, A. et al. 1999. I vanmaktens spår. Umeå. Boréa
- Lalander, P. & Johansson, T, (1999) Ungdomsgrupper i teori och praktik.Lund. Studentlitteratur
- Leymann, H. och Löfberg, A. 1990. Vardagslärande. En utgångspunkt för förståelse hur yrkeserfarenheter kommer till. Stockholm. Arbetsmiljöinstitutet.
- Lundgren, M & Persson, B, 2004, Barn och unga i riskzon – samverkan och förebyggande arbete. Stockholm. Svenska Kommunförbundet.
- Marton, F. m fl. 1986. Hur vi lär. Stockholm. Raben och Sjögren.
- Molander, B. 1983. Vetenskapsfilosofi. Stockholm. Thales
- Molander, B. 1993. Kunskap i handling. Göteborg. Daidalos
- Månson, P. (red) 1988. Moderna samhällsteorier. Stockholm. Rabén Prisma
- Ohlsson, L.B. och Swärd, H. 1994.Ungdom som samhällsproblem. Lund. Studentlitteratur.
- På väg mot nya lokala arenor?-projekt mellan arbetslinje och alternativt aktivitetstänkande. 1996. Nordiska Ministerrådet. Tema Nord 1996:542
- SOU 2000:1. 2000. En uthållig demokrati Stockholm. Fritzes offentliga publikationer
- SOU 2003:92. 2003. Unga utanför. Stockholm. Fritzes offentliga publikationer,

- Starrin, B et al. 1998. Arbetslöshet, arbetsmarknad, arbetsmiljö och ohälsa. Forskningsprojekt. Centrum för folkhälsoforskning.
<http://www.cff.kau.se/forskningsomraden/arbetsloshet1.htm>
- Starrin, B och Svensson, R. 1998. Sverige efter välfärdskrisen mellan hot och hopp. Umeå. Boréa Bokförlag
- Stensmo, C. 1994. Pedagogisk filosofi. Lund. Studentlitteratur.
- Stockfelt, T. 1983. En modell för forskning om kunskapsprocessen i vardagslivet. Stockholm. Stockholms universitet.
- Säljö, R. 1992. Kontext och mänskligt samspel. Ett sociokulturellt perspektiv på lärandeI, I Utbildning och demokrati nr 2 1992, Uppsala. Centrum för didaktik
- Westerlund, H. Och Bergström, A. 1998. Det finns bruk för alla - empowerment i praktiken. Arbetslivsrapport 1998:16. Solna. Arbetslivsintitutet.